

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

1959 · 50 · 2009

ČETVRTO ODJELJENJE

PREDMET MANOLE I OSTALI PROTIV MOLDAVIJE

(Predstavka br. 13936/02)

PRESUDA
[odlomci]

STRASBOURG

17. 9. 2009.

© Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2012. Ovaj prevod naručen je uz podršku Zakladnog fonda za ljudska prava Vijeća Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nije obavezujući po Sud. Za dalje informacije, vidi potpunu naznaku autorskih prava na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin présent document.

U predmetu Manole i ostali protiv Moldavije,

Evropski sud za ljudska prava (Četvrto odjeljenje), koji je zasijedao kao Vijeće u sastavu:

Nicolas Bratza, *predsjednik*,
Josep Casadevall,
Giovanni Bonello,
Rait Maruste,
Lech Garlicki,
Ján Šikuta,
Stanislav Pavlovschi, *sudije*,

i Lawrence Early, *sekretar Odjeljenja*,

nakon vijećanja bez prisustva javnosti dana 27. 8. 2009,
donosi sljedeću presudu, usvojenu tog datuma:

POSTUPAK

1. Predmet je pokrenut predstavkom (br. 13936/02) protiv Republike Moldavije, koju je Sudu, po članu 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ("Konvencija") podnijelo devet moldavskih državljana ("podnosioci predstavke": vidi stavove 9-17. u daljem tekstu), na dan 19. 3. 2002.

2. Podnosiocima, kojima je dodijeljena besplatna pravna pomoć, zastupali su g. V. Nagacevschi i g. V. Gribincea, u ime "Pravnika za ljudska prava" ("Lawyers for Human Rights"), nevladine organizacije sa sjedištem u Kišnjevu. Moldavsku vladu ("Vlada") zastupao je u to vrijeme njen imenovani zastupnik, g. V. Parlog.

3. Podnosioci, koju svi bili zaposleni ili ranije zaposleni kao novinari na Teleradio-Moldova ("TRM"), naveli su da su žrtve prakse neprimjerenog političkog utjecaja na uređivačku politiku, što predstavlja kršenje člana 10. Konvencije.

4. Na dan 15. 6. 2004, vijeće Četvrtog odjeljenja proglasilo je predstavku djelimično neprihvatljivom, te odlučilo da pritužbe devet gore pomenutih podnosilaca proslijedi Vladi na opservacije.

5. Javna rasprava održana je u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu, na dan 8. 3 2006 (pravilo 59, stav 3).

Sudu su pristupili:

(a) u ime Vlade

g. V. PARLOG,

zastupnik,

gđa D. SARCU,

gđa L. GRIMALSCHI,

gđa I. LUPUSOR,

savjetnice;

(b) *u ime podnosilaca*

g. V. NAGACEVSCHI,

g. V. GRIBINCEA,

advokati,

Sud je saslušao izlaganaj g. Parloga, g. Nagascevschija i g. Gribincea.

6. Odlukom od 26. 9. 2006, Sud je ostatak predstavke proglasio prihvatljivim.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Teleradio-Moldova

7. “Teleradio-Moldova” (TRM) osnovan je predsjedničkim ukazom od 11. 3. 1994, kao kompanija u državnom vlasništvu, nastao iz ranije državnog radiotelevizijskog emitera. Statut TRM-a mijenjan je 1995. i 1996, a ponovo 2002, kad je pretvoren u kompaniju u javnom vlasništvu (vidi stavove 59, 60. i 65. u daljem tekstu), te kao takav registriran 26. 7. 2004.

8. U novembru 2004, moldavska TV stanica u privatnom vlasništvu (IT) počela je emitirati program u cijeloj zemlji. Do tada je, uz TRM, samo jedan rumunski javni kanal (Romania 1) i jedan ruski javni kanal (ORT) bilo moguće gledati u cijeloj Moldaviji. Romania 1 nije emitirala lokalne vijesti, a ORT je 2002. uveo 10-minutni dnevnik s moldavskim vijestima. U oktobru 2004, 61% moldavskog stanovništva bilo je ruralno, kablovska televizija bila je dostupna samo u većim gradovima, a korištenje satelitske televizije uglavnom je bilo nerazvijeno. Prema Vladi, jedna anketa koju je 2004. naručio Centar za nezavisno novinarstvo (vidi stav 76. u daljem tekstu), utvrdila je da je TRM najgledaniji kanal u Moldaviji, te da je TRM-ov večernji dnevnik omiljeni televizijski program otprilike 20% stanovništva.

B. Podnosioci predstavke

9. Larisa Manole (prvi podnosilac) radila je na televiziji od 1982, a 2001-2002. bila je rukovodilac TRM-ove Redakcije TV vijesti, te urednik i voditelj večernjeg dnevnika na rumunskom. TRM je napustila u septembru 2002.

10. Corina Fusu (drugi podnosilac) uređivala je i vodila jutarnji zabavni program, kao i TRM-ov večernji dnevnik i jedna program posvećen francuskoj kulturi. U TRM-ovom prethodniku se zaposlila 1990, a u novembru 2004. je proglašena viškom.

11. Mircea Surdu (treći podnosilac) bio je glavni i odgovorni urednik i voditelj sedmične večernje emisije o kulturi, socijalnim i političkim temama. U TRM-ovom prethodniku se zaposlio 1985, državna kompanija otpustila ga je u avgustu 2004, ali ga je istog mjeseca zaposlila javna kompanija.

12. Dinu Rusnac (četvrti podnosilac) bio je viši urednik u Redakciji TV vijesti i voditelj večernjih vijesti na ruskom. U TRM-u se zaposlio u julu 1994, a u novembru 2004. je proglašen viškom.

13. Diana Donică (peti podnosilac) bila je viši rukovodilac Redakcije programa iz kulture, te radila za emisiju koju je vodio Mircea Surdu. U TRM-u se zaposlila u avgustu 1994; državna kompanija je otpustila u avgustu 2004, ali je istog tog mjeseca zaposlila javna kompanija.

14. Leonid Melnic (šesti podnosilac) bio je producent nekoliko programa i kontakt-emisija u Redakciji programa iz kulture. U TRM-ovom prethodniku se zaposlio u avgustu 1992, državna kompanija otpustila ga je u avgustu 2004, ali ga je istog mjeseca zaposlila javna kompanija.

15. Viorica Cucereanu-Bogatu (sedmi podnosilac) radila je kao specijalni dopisnik u Redakciji TV vijesti. U TRM-ovom prethodniku se zaposlila 1979, a u novembru 2004. je proglašena viškom.

16. Angela Aramă-Leahu (osmi podnosilac) bila je viši urednik i voditelj u Redakciji programa iz kulture, kao i producent i voditelj jedne zabavne emisije. U TRM-ovom prethodniku se zaposlila u decembru 1983, a u novembru 2004. je proglašena viškom.

17. Ludmila Vasilache (deveti podnosilac) bila je urednik i voditelj nekoliko programa u Redakciji programa iz kulture. U TRM-ovom prethodniku se zaposlila 1990. Državna kompanija je otpustila u avgustu 2004, ali je u tom istom mjesecu zaposlila javna kompanija.

C. Izjave stranaka u vezi s neprimjerenom političkom kontrolom u TRM-u između februara 2001. i novembra 2004.

1. Podnosioci

18. Po izjavi podnosioca, TRM je tokom cijelog svog postojanja bio izložen političkoj kontroli. Međutim, nakon februara 2001, kad je Komunistička partija na parlamentarnim izborima dobila veliku većinu, određeni broj viših rukovodilaca TRM-a je smijenjen, a na njihova mjesta dovedene osobe lojalne Vladi. Ograničenja novinarske slobode izražavanja navodno su tad postala akutna.

19. Podnosioci navode da su informacije emitirane u dnevniku bile pod strogom kontrolom TRM-ovog menadžmenta. Mada je ranije dio posla prve podnositeljice bilo odabiranje vijesti i pisanje teksta za segment koji je vodila, nakon 2001. je to preuzeo šef Redakcije vijesti, koji bi odlučivao o vijestima koje će se uključiti na osnovu rasporeda koji je pripremala državna novinska agencija "Moldpres". Onda se odabir prođavao predsjedniku TRM-a i direktoru RTV-a na odobrenje. Materijal kojim su se pokrivale parlamentarne, vladine ili predsjedničke sjednice, kao i lokalne posjete zvaničnih tijela, imali su prioritet.

20. Za intervju i izvještaje političke prirode koristila se samo grupa novinara i tehničkog osoblja od povjerenja. Dok su prije 2001. novinari imali veliku mjeru uređivačke kontrole, sad su primali instrukcije u pogledu tona i smjera kojim prilog treba da ide; ponekad im se i cijeli tekst diktirao. Intervjui i drugi izvještaji koji se nisu emitirali uživo su se odabirali i priređivali tako da vladajuću stranku prikazuju u povoljnom svjetlu.

21. U skladu s TRM-ovom politikom rada, izvještaji o aktivnostima provladinih tijela i zvaničnika trajali bi 3 do 5 minuta. Izvještaji o drugim događajima trajali bi maksimalno 60 do 90 sekundi. Rezultat toga je da su dvije trećine dnevnika bile posvećene samo priložima o Vladinim temama. Svaki sukob u zemlji ili događaji koje organiziraju opozicija, nevladine organizacije ili ljudi čiji se stavovi razlikuju od stavova vladajuće stranke, nisu se pojavljivali u priložima. Nijedna opoziciona stranka nije imala pristup u eter, a sastavljena je i "crna lista" uglednih ličnosti iz političkog, kulturnog i naučnog života koji nisu podržavali Komunističku partiju i kojima se, shodno tome, nije davao pristup TRM-ovim programima. U rijetkim prilikama kad bi se nekom opozicionom političaru dalo prostora, intervjui su sjeckani, ili je govor tonski prekriven novinarskim komentarom ili tekstom koji je dala Vladina novinska agencija, Moldpres.

22. Cenzuri su, osim vijesti, bili izloženi i drugi programi. Kontroverzne teme bile su zabranjene; identitet gostiju i studijske publike kontroliran; živi i interaktivni programi su se izbjegavali, a telefonski razgovori pratili. Sedmični program emitiranja morao je odobriti TRM-ov predsjednik. Programi koje on ne odobri su se isključivali iz programa bez najave gledaocima i učesnicima samog programa, bez bilo kakvog objašnjenja.

23. Podnosioci navode da je upotreba riječi i fraza kao što su "rumunski", "rumunski jezik", "Besarabija", "historija Rumuna", "totalitarni režim" bile zabranjene, isto kao i bilo kakvo spominjanje historijskih perioda poput perioda između dva svjetska rata, organizirane gladi u Sovjetskom Savezu, staljinističkog režima, deportacija u gulage i perioda nacionalnog buđenja 1989.

24. Podnosioci su identificirali određeni broj incidenata tokom tog perioda. Tu spada i disciplinska mjera pokrenuta protiv jednog novinara zato što je upotrijebio izraze "totalitarni komunistički režim", "komunistička vlada" i "Trg Velike narodne skupštine" tokom javljanja

uživo na Dan nezavisnosti, 27. 8. 2001; rezanje izvještaja s Mirceaom Snegurom, prvim predsjednikom Moldavije, iz reportaže o Danu nezavisnosti na večernjem dnevniku; ukor novinara koji je snimio intervju s predsjednikom Sindikata filmskih radnika, tokom kojeg je sagovornik rekao da su “u doba totalitarnog režima uništavane crkve”; rezanje intervju s bivšim generalnim sekretarom Komunističke partije, G.E., urađenim 22. 9. 2001, zato što je rekao da se “u ovom trenutku nikakvo svjetlo ne vidi na kraju tunela” dok je govorio o ekonomskoj situaciji u Moldaviji; brisanje programa koji je trebao biti prikazan 28. 10. 2001, o pokojnim pjevačima Doini i Ionu Aldei Teodorovici; odbijanje emitiranja, 13. 2. 2002, intervju s parlamentarcem Vladom Cubreacovim na temu zamjene predmeta “Historija Rumuna” predmetom “Historija Moldavije” u školskim planovima i programima; odbijanje da se dozvoli izvještavanje o opozicionim stavovima tokom izvještaja o debati u Parlamentu o ekonomsko-socijalnoj situaciji, održanoj 22. 2. 2002; cenzura izvještaja s pres-konferencije koju je održao zastupnik parlamentarne grupacije “Alianța Braghiș”, u kojoj kritizira vladin prijedlog za teritorijalno-administrativnu reformu; zabrana izvještaja o Kongresu filologa i konferencijama koje su historičari organizirali, zato što su iskazana mišljenja o “historiji Rumuna” i rumunskom jeziku; zabrana, u aprilu 2002, reportaže o inauguraciji Muzeja nacionalne historije, koja je bila posvećena žrtvama staljinističkog ugnjetavanja; zabrana reportaže u julu 2002. o profesorici Elle Pelerino, jer je spomenula sovjetske deportacije etničkih Nijemaca; brisanje naslova knjige pokojnog Gheorghea Ghimpua “Nacionalna svijest moldavskih Rumuna” iz reportaže o njemu u julu 2002; zabrana da se tokom božićnih praznika 2002. i 2003. rade intervjui sa sveštenstvom Mitropolitske crkve Besarabije.

25. Na dan 28. 11. 2003, kontakt-emisija “Bună Seara”, koju je vodio podnositelj Mircea Surdu, trebala je biti posvećena planu federalizacije Moldavije, po prijedlogu Ruske Federacije. Gosti u programu bili su Vladimir Filipov, predstavnik Vijeća Evrope u Moldaviji, Klaus Neurkirch, glasnogovornik Misije OSCE-a, i tri lidera parlamentarnih grupacija: Victor Stepaniuc, Dumitru Braghiș i Iurie Roșca. Vladimiru Filipovu je predsjednik TRM-a par sati prije planiranog početka programa rekao da ne mora dolaziti, jer je emisija otkazana. Produkcijaska ekipa i voditelj nisu bili o tome obaviješteni. Predstavnik OSCE-a, Dumitru Braghiș i Iurie Roșca došli su u studio. Publika je zauzela svoje mjesto i emisija je počela. Međutim, bez znanja učesnika i bez bilo kakvog objašnjenja, emisija nije emitirana, već je umjesto nje prikazan film. Novinare koji su radili na emisiji kasnije je ispitala policija.

2. Vlada

26. Vlada se nije očitovala u vezi s konkretnim incidentima u gornjem tekstu, koje su identificirali podnosioci. Međutim, Vlada jeste ustvrdila da

opozicioni političari imaju pristup državnoj televiziji i da se o protestima 2002. godine izvještavalo, kako se vidi iz tekstova i programa vijesti iz perioda 14-27. 2. 2002, te iz izvještaja različitih datuma tokom aprila 2002, jula 2002. i novembra 2003. Uz to, objavljeni TV-vodiči pokazuju sljedeće emisije na TRM-u: na dan 14. 5. 2004, program pod naslovom “Tribina političkih stranaka”; na dan 12. 7. 2004, program pod naslovom “Javni život”, uz učešće Predsjednika Moldavije; te na dan 15. 7. 2004, “Demokratski proces i sloboda medija”, uz učešće g. V. Stepaniuc, lidera komunističke parlamentarne grupacije, g. D. Braghişa, lidera parlamentarne grupacije “Moldova Democrată”, g. M. Petrachea, lidera vanparlamentarne stranke “Unija centraşa”, te drugih osoba koje nisu bile predstavnici bilo koje političke stranke.

27. Od 2002, da bi se izašlo u susret najvećim manjinskim grupama, TRM emitira programe na šest jezika, konkretno na ruskom, ukrajinskom, gagauškom, bugarskom, romskom i jidišu.

28. Tokom predizborne kampanje 2005. godine, programi kao što je “Sat za opoziciju”, a kasnije “Kontrapunkt”, omogućavali su opoziciji da ima jedan sat sedmično za iskazivanje svojih stavova. Izvan predizbornog perioda, program “Platforma političkih stranaka” davao je priliku opozicionim političarima da se obrate javnosti po deset minuta svake sedmice. Nadalje, od 2005. godine, sve diskusije u Parlamentu se emitiraju na TRM-ovom televizijskim i radio-kanalima.

D. Protesti i štrajk 2002. godine

29. Od 9. januara do maja 2002, glavna opoziciona stranka u to vrijeme, Demokršćanska narodna stranka, svakodnevno je organizirala demonstracije protiv vladine odluke da se nastavni plan i program iz historije izmijeni i da se ponovo uvede obavezno učenje ruskog jezika. Demonstracije na Trgu Velike narodne skupštine, ispred zgrade Vlade, okupile su hiljade protestanata (više vidjeti u *Demokršćanska narodna stranka protiv Moldavije*, br. 28793/02, ECHR 2006-II).

30. Prema izjavi Vlade, o demonstracijama se izvještavalo u vijestima TRM-a, prvenstveno u reportažama podnositeljice Corine Fusu. Podnosioci, pak, navode da je izvještavanje s demonstracija bilo izuzetno ograničeno i strogo kontrolirano, tako da je, naročito, bilo zabranjeno davati bilo kakve informacije o razlozima za proteste ili stavovima koje je opozicija iskazivala tokom parlamentarne debate.

31. Na dan 25. 2. 2002, 331 uposlenici TRM-a potpisali su sljedeću protestnu izjavu:

“Mi, uposlenici Radiotelevizije Moldavije, primjećujemo da je, nakon pobjede Komunističke partije na izborima, naša sloboda izražavanja ugrožena. Naši gledaoci i slušaoci lišeni su prava na tačne i nepristrasne informacije. Zapravo, vlasti su na nacionalnom radiju i televiziji ponovo uspostavile političku cenzuru u sovjetskom

stilu, zabranjenu Ustavom Moldavije. Rezultat toga je da je Radiotelevizija Moldavije postala instrument za ispiranje mozga i manipulaciju javnog mnjenja, oglašivač vladajuće stranke. Iskazujemo protest protiv ovakvih totalitarnih postupaka, koji ugrožavaju prava televizijskih gledalaca, radijskih slušalaca, te slobodu štampe u cjelini. Kršenja demokratskih prava ove vrste su opasna, jer destabiliziraju političku situaciju u našoj zemlji. Iskazujemo svoju solidarnost s postupcima demonstranata, usmjerenim protiv prisilne rusifikacije i namjernog razaranja demokratskog sistema. Zahtijevamo ukidanje cenzure u državnoj kompaniji Teleradio Moldova, i poštivanje prava naroda na tačne, pouzdane i nepristrasne informacije. Zahtijevamo da vlasti poštuju demokratsku i proevropsku politiku rada koju je narod ove zemlje izabrao.”

32. Na dan 26. 2. 2002, ova deklaracija proslijeđena je novinskim agencijama, a nekoliko hiljada ljudi okupilo se ispred sjedišta TRM-a da protestira protiv političke kontrole. Kasnije tog dana, tokom snimanja večernjih vijesti u 19:00, četvrti podnosilac, Dinu Rusnac, odbio je da čita tekst koji mu je dat, u kojem je izostavljeno bilo kakvo spominjanje protesta ispred sjedišta TRM-a. Ekipa vijesti počela je prikazivati reportažu o demonstracijama, ali su nakon nekoliko minuta vijesti prekinute i zamijenjene dokumentarnim filmom. U studio je pozvana vojska. Larisi Manole zbog učešća na protestima nije dozvoljeno da čita vijesti na rumunskom u 21:00.

33. Na dan 27. 2. 2002, grupa uposlenika TRM-a odlučila se da krene na “spori” štrajk, i u te svrhe je izabran Štrajkački odbor. Štrajkački odbor poslao je predsjedniku TRM-a i Vladi listu zahtjeva, koja je uključivala ukidanje cenzure, a urednici i voditelji odlučili su da počnu proizvoditi necenzurirane programe vijesti. Grupa od nekih 700 demonstranata okupila se pred zgradom TRM-a.

34. Istog popodneva (27. 2. 2002.), Predsjednik Moldavije došao je u TRM i sastao se s predstavnicima Štrajkačkog odbora. Izjavio je da je protiv cenzure. Međutim, odbio je zahtjev da opoziciju ponudi jedan sat prostora u programu, na osnovu toga što su demonstracije na Trgu Velike narodne skupštine bile nezakonite.

35. Na dan 5. 3 2002, četvrti podnosilac, Dinu Rusnac, u tekst vijesti u 19:00 uključio je stavku o odgovoru Štrajkačkog odbora na neke izjave Predsjednika Moldavije, kao i intervju s liderom Demokršćanske narodne stranke, Iurieom Roşcaom. Šef Redakcije vijesti je te stavke izbrisao iz teksta. Tokom programa, koji se prikazivao uživo, g. Rusnac je iznio navode o cenzuri i pred kamerom pokazao redigirani tekst. Šef Redakcije je naredio tehničaru da odmah isključi ton.

36. Na dan 7. 3. 2002, Parlament je formirao specijalnu parlamentarnu komisiju, da razradi “strategiju unapređenja rada [TRM-a]”.

E. Disciplinske mjere protiv prvog i četvrtog podnosioca

37. Nakon događaja 27. 2. 2002, prva podnositeljica, Larisa Manole, koja je ranije svake večeri čitala vijesti na rumunskom jeziku, dobila je

dozvolu da to radi samo jednu ili dvije večeri sedmično. Na dan 6. 3. 2002, na osnovu toga što je napravila grešku dok je čitala vijesti, smijenjena je s mjesta urednika i višeg voditelja vijesti, na mjesto novinara-početnika, te joj više nije bilo dozvoljeno da čita vijesti.

38. Pokrenula je radni spor protiv TRM-a i 11. 11. 2002. Žalbeni sud je odlučio u njenu korist, te naložio TRM-u da je vrati na raniju poziciju voditelja vijesti. TRM se, pak, nije povinovao presudi i gđa Manole nikad nije ponovo vraćena na stari posao. Nije joj dato dovoljno posla kao novinaru, te je navodno bila izložena uznemiravanju i cenzuri, do tačke kad više nije mogla da zarađuje za život, i 13. 11. 2002. je morala podnijeti otkaz. Nakon toga je radila za jednu novinsku agenciju i za drugu televizijsku kompaniju.

39. Na dan 7. 3. 2002, četvrti podnosilac, Dinu Rusnac, bio je predmet disciplinske sankcije u formi strogog ukora ("*mustrare aspră*"), zato što se po sopstvenoj inicijativi odmakao od autoriziranog teksta vijesti. Uz to, smijenjen je s pozicije voditelja vijesti, te mu je oduzet pravo da vodi bilo kakve programe vijesti.

40. Pokrenuo je postupak protiv TRM-a i Žalbeni sud je 23. 9. 2002. poništio disciplinsku sankciju, po osnovu toga što se nije činilo da je svojim odstupanjem od unaprijed napisanog teksta g. Rusnac prekršio bilo kakvu ugovornu obavezu. Sud je, s druge strane, odbio njegov zahtjev da bude vraćen na mjesto voditelja vijesti, jer je zaključio da nije imao nikakvo ugovorno pravo na tu poziciju, na kojoj je bio samo na osnovu usmenog dogovora. Na dan 25. 10. 2002, TRM je povukao disciplinsku sankciju, u skladu s presudom Žalbenog suda.

F. Izvještaj Vijeća za audiovizuelnu koordinaciju

41. Između 16. i 19. 4. 2002, Vijeće za audiovizuelnu koordinaciju ("ACC": vidi stav 58. u daljem tekstu) organiziralo je seriju sastanaka s rukovodstvom i osobljem TRM-a, da bi se razgovaralo o cenzuri i drugim problemima s kojima se kompanija suočavala. ACC je 29. 4. 2002. objavio svoje zaključke, kako slijedi:

"I administracija i osoblje kompanije iskazali su interes i želju da se dođe do brzog rješenja sukoba, koji je doveo do pokretanja zahtjeva i stvaranja štrajkačkog odbora.

Diskusija je bila usmjerena na dvije generalne teme:

politička priroda Štrajkačkog odbora i događaji koji su se desili u [TRM-u];

socijalna i administrativna pitanja, s naglaskom na nerealizirani kreativni potencijal osoblja.

Do štrajka je dovela duga serija događaja. U centralnoj administraciji i u odjelima je bilo čestih promjena u višem rukovodstvu, što je imalo ozbiljne posljedice. Suprotno

njihovim ugovorima o radu, neki novinari i pomoćnici direktora prestali su poštivati instrukcije vezane za pripremu i emitiranje programa, što je dovelo do pada ustanovljenih standarda i zanemarivanja pravila i zahtjeva emitiranja. Politička pristrasnost pojedinih televizijskih novinara pokazuje se činjenicom da je jedna grupa njih odmah dala podršku demonstracijama na Trgu Velike narodne skupštine, koje je organizirala jedna parlamentarna opoziciona stranka. Koristeći situaciju koja je na ovaj način stvorena, novinari ne samo da su neprimjereno prekršili profesionalne procedure, već su dali svoj doprinos pogoršanju situacije u kompaniji, tako što su osoblje podijelili u dva tabora: “mi” i “oni”.

... Disciplinske sankcije, uključujući povlačenje voditeljske licence, nametnute su onim novinarima koji su prekršili emitterske procedure. Pristrasne izjave Štrajkačkog odbora odbacila je većina uposlenika TRM-a. To je dovelo do formiranja Anti-štrajkačkog odbora, koji nema ništa manje članova od Štrajkačkog odbora.

Postupke Štrajkačkog odobora nije podržao Sindikalni odbor TRM-a. Članovi Štrajkačkog odbora predložili su zahtjeve ne samo administraciji kompanije i Vladi, već i Vijeću Evrope, bez obavještanja Vijeća za audiovizuelnu koordinaciju.

Što se tiče pojmova “cenzura” i “primjena cenzure” u kreativnom procesu, postojao je pokušaj da se kao “cenzura” kvalificiraju osnovni zahtjevi koji se nameću na osnovu dužnosti da se poštuju obaveze službe. U isto vrijeme, pokrenuta su pitanja i “vanjske” i “unutrašnje” cenzure.

Oni su, zapravo, pokušali upotrijebiti postojanje cenzure da bi opravdali loš kvalitet sopstvenog rada i nedostatak profesionalizma. Novinari nisu primjereno izvršavali svoje dužnosti, koje im je, s ciljem proizvodnje nepristrasnih programa, povjerilo više rukovodstvo. Osnovni zahtjevi profesionalizma tumačeni su kao neka vrsta diktata ili cenzure. Međutim, ne može se isključiti to da su određeni direktori pokušali voditi sopstvene emisije uživo, u korist stranačke linije parlamentarne većine. Pokušaji predstavnika državne vlasti da utiču na poruku koju programi prenose još uvijek postoje, mada ACC nema nikakve konkretne primjere. Lako je shvatiti da ova vrsta neprimjerenog uticaja dovodi do protesta kreativnog osoblja. To je za televiziju tipično.

Prema tome, “politička cenzura” definira se kao nedostatak profesionalizma nekih direktora u pogledu organizacije kreativnog procesa. “Politička cenzura” prerasla je u “intelektualnu cenzuru”.

Primjećuje se i da administracija kompanije ne zaboravlja korištenje riječi Besarabija, rumunski, rumunski jezik, rumunska historija ili totalitarni režim u historijskom kontekstu; međutim, ne dozvoljava njihovo korištenje u izvještajima o aktuelnim događanjima. Zahtjevima članova Štrajkačkog odobora dato je vrijeme u programu. ...

Statut TRM-a je, prije nego što ga je Vlada usvojila, prošao detaljnu analizu Evropske unije. Međutim, određene odredbe i članovi još nisu odraženi u TRM-ovim kreativnim aktivnostima ili u odnosima između rukovodstva i osoblja. Prijedlozi za promjenu državne kompanije u javnu ustanovu su aspiracijski i nemaju finansijski osnov. ...

Prema tome, nakon što je razmotrio stanje u kompaniji u državnom vlasništvu Teleradio-Moldova, ACC smatra sljedeće:

Kontinuirana praksa promjene direktorâ i pritiska na kreativno osoblje, što se tumači kao primjena cenzure, nisu kompatibilni s aktivnostima kreativne radne snage.

Statut kompanije u državnom vlasništvu Teleradio-Moldova i moguće buduće stvaranje javnih funkcija u televizijskom i radijskom emitiranju treba se javno razmotriti.

Odredbe Statuta moraju se strogo poštovati unutar kompanije, čija je odgovornost da uspostavi Upravni odbor u formi kolegija.

Definitivnu odluku u pogledu osiguravanja jače opreme i financiranja, uključujući naknade, trebaju donijeti Parlament i Vlada.

Statut i sastav Umjetničke komisije televizije i radija, te instrukcije za pripremu i pokretanje programa, moraju se ponovo razmotriti. Mora se omogućiti stalna revizija zakonodavstva vezanog za audiovizuelni sektor, uz punu odgovornost.

Procedure obuke i reorijentacije osoblja moraju se revidirati, te se moraju organizirati programi obuke u studijima u inostranstvu.”

G. Transformacija TRM-a u javnu kompaniju i procedura vraćanja na dužnost

42. Na dan 7. 6. 2002, Predsjednik Moldavije dao je saopćenje za javnost o TRM-u. Iskazao je rezerve vezane za Rezoluciju Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, kojom se traži od vlasti da državnu kompaniju TRM transformira u javnu (vidi stav 61. u daljem tekstu), ali je izjavio da će prihvatiti odluku Parlamenta u tom smislu.

43. Na dan 26. 7. 2002, Parlament je usvojio Zakon br. 1320-XV o javnoj audiovizuelnoj ustanovi, “Teleradio-Moldova”, kojim je državna kompanija postala javna (vidi stav 65. u daljem tekstu).

44. Prema novom zakonu, osoblje stare državne kompanije moralo je proći ispit da bi se zaposlilo u novoj javnoj kompaniji. Ispitna komisija uspostavljena je u maju 2004. Podnosilac Mircea Surdu odabran je da u Komisiji predstavlja postojeće TRM-ovo osoblje.

45. Svi podnosioci pristupili su tom ispitu. Rezultati su javno obznanjeni 26. 7. 2004. Corina Fusu, Dinu Rusnac, Viorica Cucereanu-Bogatu i Angela Arama-Leahu nisu dobili potvrdu svojih pozicija, zajedno s velikim brojem drugih koji su bili aktivni tokom štrajka 2002. godine. Mircea Surdu je iz protesta podnio ostavku na mjesto u Ispitnoj komisiji.

46. Na dan 27. 7. 2004, novinari koji nisu ostali na svojim mjestima organizirali su konferenciju za štampu, na kojoj su ustvrdili da su otpušteni iz političkih razloga. Reportaža s te konferencije za štampu bila je planirana za vijesti u 19:00. Međutim, predsjednik TRM-a donio je odluku da se umjesto toga emitira dokumentarni film o prirodi.

47. Istog tog dana, predsjednik TRM-a izdao je nalog kojim se 19 osoba koje su učestvovala u toj konferenciji za štampu, uključujući pet podnosilaca ove predstavke, zabranjuje ulazak u objekte TRM-a. Novinari i oni koji su im davali podršku nastavili su proteste ispred zgrade TRM-a narednih sedam mjeseci.

H. Sudski spor vezan za proceduru vraćanja na dužnost

48. Podnosioci Corina Fusu, Angela Aramă-Leahu, Dinu Rusnac i još 57 osoba žalili su se Upravnom vijeću Žalbenog suda Kišnjeva, u vezi s nezakonitošću procedure vraćanja na dužnost, tvrdeći naročito da je Ispitni odbor nezakonito uspostavljen.

49. Presudom od 24. 9. 2004, Žalbeni sud Kišnjeva odbacio je žalbu kao neosnovanu. Zaključio je, između ostalog, da je Ispitni odbor ustanovljen u skladu sa Zakonom br. 1320-XV od 26. 7. 2002, te da taj Zakon podnosiocima ne daje nikakva posebna prava vezana za organizaciju ispita. TRM je postupao u skladu sa svojim diskrecionim ovlaštenjima na osnovu zakona, te nema nikakvog prava da se osporavaju zakonske odredbe.

50. Na dan 16. 3. 2005, Vrhovni sud pravde je žalbu odbacio kao neosnovanu.

II. PRINCIPI I SMJERNICE O JAVNOM RADIOTELEVIZIJSKOM SERVISU KOJE JE IZRADIO KOMITET MINISTARA VIJEĆA EVROPE

51. Na Četvrtoj evropskoj ministarskoj konferenciji o medijskoj politici, održanoj u Pragu 7. i 8. 12. 1994, Komitet ministara usvojio je sljedeće rezolucije:

Rezolucija br. 1, o budućnosti javnog emitterskog servisa

...

52. Komitet ministara je 1996. usvojio Rezoluciju br. R(96)10, pod naslovom "Garancija nezavisnosti javnog emitterskog servisa" ...

53. U decembru 2000. godine, Komitet ministara usvojio je Rezoluciju Rec(2000)23 pod naslovom "Nezavisnost i funkcije regulatornih vlasti za sektor radiotelevizije" koji, između ostalog, naglašava da je za garanciju postojanja širokog spektra nezavisnih i autonomnih medija u sektoru emitiranja, neophodno osigurati adekvatne i proporcionalne propise, da bi se garantirala sloboda medija, a u isto vrijeme osiguravala ravnoteža između te slobode i drugih legitimnih prava i interesa. ...

54. Komitet ministara je 27. 9. 2006. usvojio "Deklaraciju o garanciji nezavisnosti javnog emitterskog servisa u državama članicama" ...

III. DOMAĆI ZAKON I PRAKSA

A. Lijekovi za osporavanje domaćeg zakona u smislu nekompatibilnosti s Konvencijom

55. Po odjeljku 4. Zakona o upravnom postupku (Zakon br. 793-XIV od 10. 2. 2000), statuti i regulatorne administrativne uredbe, nalozi i odluke Predsjednika i Vlade ne podliježu sudskoj reviziji; podliježu potvrdi ustavnosti. Revizija ustavnosti poduzima se samo kad se takav predmet uputi Ustavnom sudu (odjeljak 4. Zakona o Ustavnom sudu, Zakon br. 317-XIII, 13. 12. 1994). Ne postoji mogućnost obraćanja Ustavnom sudu pojedinačnim zahtjevom. Osobe i institucije koje imaju pravo da upute predmet Ustavnom sudu iscrpno su navedene u odjeljku 2. Zakona u Ustavnom sudu, te članu 38. Zakonika o ustavnoj nadležnosti, koji predviđa sljedeće:

“Pravo upućivanja predmeta Ustavnom sudu imaju:

- (a) Predsjednik Republike Moldavije;
- (b) Vlada;
- (c) Ministar pravde;
- (d) Vrhovi sud;
- (e) Ekonomski tribunal;
- (f) Glavni tužilac;
- (g) član Parlamenta;
- (h) parlamentarna grupa;
- (i) Ombudsman;
- (j) Narodna skupština Gagauzije (Gagauz-Yeri) ...”

B. Ustavne odredbe relevantne za audiovizuelno emitiranje

56. Sloboda izražavanja zagwarantirana je Ustavom, kako slijedi:

“Član 32. Sloboda mišljenja i izražavanja

(1) Svim građanima je garantirana sloboda mišljenja, kao i sloboda javnog iskazivanja misli i mišljenja, putem riječi, slike, ili na bilo koji drugi mogući način.

(2) Uživane slobode izražavanja ne smije nanijeti štetu časti, dostojanstvu ili pravima drugih ljudi da imaju i iskažu sopstvena mišljenja ili sudove.

(3) Zakon zabranjuje i krivično goni sve radnje kojima je cilj negiranje ili klevetanje države i naroda. Poticanje na pobunu, rat, agresiju, etničku, rasnu ili vjersku mržnju, podsticanje na diskriminaciju, teritorijalni separatizam, javno nasilje ili druge radnje koje predstavljaju prijetnju ustavnom poretku također su zabranjene i podliježu krivičnom gonjenju.”

C. Zakon o audiovizuelnom emitiranju (1995.)

57. Zakon o audiovizuelnom emitiranju (Zakon br. 603-XIII od 3. 10. 1995.) uspostavlja standarde slobode izražavanja u audiovizuelnom emitiranju, kako slijedi:

“Član 2.

(3) Audiovizuelne ustanove ne podliježu cenzuri.

Član 3.

Sloboda audiovizuelnog izražavanja podrazumijeva strogo poštivanje Ustava i ne može se uživati na štetu dostojanstva, časti, privatnog života ili lika druge osobe.

Član 6.

(1) Država garantira sve neophodne uslove za aktivnosti javnih audiovizuelnih ustanova.

(2) Država garantira da će se javnim audiovizuelnim ustanovama osigurati tehnička oprema potrebna za njihovo emitiranje.

Član 29.

Novinar iz audiovizuelne ustanove koji postupi u ime te ustanove ima pravo:

...

(h) pristupa sudovima na svim nivoima.

58. Zakon uspostavlja i Vijeće za audiovizuelnu koordinaciju (“ACC”):

“Član 31.

(1) Vijeće za audiovizuelnu koordinaciju čini devet članova, koje imenuju:

(a) Parlament – tri člana (uključujući jednog stručnjaka za audiovizuelno emitiranje);

(b) Predsjednik Republike Moldavije – tri člana (uključujući jednog stručnjaka za audiovizuelno emitiranje);

(c) Vlada – tri člana (uključujući jednog stručnjaka za telekomunikacije). ...”

D. Osnivanje TRM-a kao državnog emitera

59. TRM je osnovan 11. 3. 1994, Predsjedničkim ukazom br. 63, koji predviđa:

“Član 1.

Državna radiotelevizija se likvidira.

Član 2.

Osnova se državna kompanija pod nazivom Teleradio-Moldova.

Član 4.

Upravljanje državnom kompanijom Teleradio-Moldova ostvaruje predsjednik kompanije, a koordinaciju aktivnosti kompanije obavlja Vijeće za koordinaciju.”

60. Statut TRM-a izmijenjen je Vladinom odlukom br. 502, od 12. 9. 1996, o Statutu državne kompanije “Teleradio-Moldova”. Odluka kaže:

“Član 2.

Ova kompanija je javna audiovizuelna ustanova. Kreativna i uređivačka aktivnost kompanije zakonom je zaštićena od miješanja javnih vlasti i pritiska političkih stranaka.

Član 3.

Teleradio-Moldova ima status državne kompanije.

Član 4.

Osnivač kompanije je Vlada, u ime države Republike Moldavije. Aktivnost kompanije obavlja država kroz Vijeće za audiovizuelnu koordinaciju.

Član 10.

Kompanija ima sljedeće ciljeve:

Da pruži istinite i objektivne informacije o društveno-političkom, ekonomskom i kulturnom životu zemlje, te o vanjskim odnosima države;

Da promovira interese svih slojeva društva, da širi vrijednosti mira i humanizma, demokratske vrijednosti i poštivanje ljudskih prava;

Da stvara, akumulira, čuva i promovira kulturne i umjetničke vrijednosti.

Član 20.

Stvaralačka i urednička aktivnost kompanije je nezavisna. Televizijski i radijski programi zakonom su zaštićeni od miješanja javnih vlasti i pritiska bilo koje političke stranke.

Član 22.

Kompanija je obavezna:

da objektivno i nepristrasno predstavlja realije nacionalnog i društveno-političkog života; da osigura pravo naroda na informacije; da promovira autentične vrijednosti nacionalne kulture, kulture nacionalnih manjina, kao i univerzalne kulture;

da osigura slobodu izražavanja, slobodu misli i slobodu distribucije informacija;

da osigura poštivanje prava novinara u skladu s domaćim zakonodavstvom i međunarodnom praksom; da u svojim emisijama osigura prisustvo osoba različitih političkih i vjerskih stavova;

da daje prioritet i besplatno emitira javna saopćenja Parlamenta, Vlade i Predsjednika Moldavije ...

Član 23.

Istraživanje i stvaranje podjedinica unutar kompanije osigurava pravo novinara na mišljenje i na sopstveni stav. Kompanija ne može obavezati novinara da promovira bilo kakve ideje koje su suprotne njegovim ili njenim moralnim vrijednostima.

Član 24.

Programi koje kompanija emitira ne smiju propagirati rat, agresiju, etničku, rasnu, klasnu ili vjersku mržnju, nasilne antidržavne akcije, terorizam, javni neposluh, teritorijalni separatizam ili bilo kakve ideje ili mišljenja suprotna moralnim standardima.

Član 30.

Predsjednika kompanije, generalnog direktora Televizije i generalnog direktora Radija imenuje Parlament, na prijedlog Vijeća za audiovizuelnu koordinaciju ili po sopstvenoj inicijativi. Mandat traje pet godina. Potpredsjednika kompanije imenuje Vijeće za audiovizuelnu koordinaciju, na prijedlog predsjednika kompanije, na mandat od pet godina.

Član 31.

Predsjednik kompanije:

vodi kompaniju; ...

zapošljava i otpušta uposlenike kompanije;

nadzire aktivnosti Upravnog odbora kompanije; ...

Član 33.

Upravni odbor je konsultativno administrativno tijelo kompanije u formi kolegija. Čini ga trinaest članova, koji postupaju u skladu s Pravilima Upravnog odbora.

Član 34.

Predsjednik kompanije automatski je član Upravnog odbora. Ostali članovi su predstavnici Vlade i Vijeća za audiovizuelnu koordinaciju.”

E. Transformacija TRM-a u javnu kompaniju

1. Preporuke i izvještaji Vijeća Evrope u vezi s prijedlogom da se TRM transformira u javni emitterski servis

61. Parlamentarna skupština je 24. 4. 2002. usvojila Rezoluciju 1280(2002) pod naslovom “Funkcioniranje demokratskih institucija u Moldaviji” koja, između ostalog, kaže:

“1. Parlamentarna skupština izražava veliku zabrinutost zbog događaja koji se dešavaju u Moldaviji od januara 2002. godine, i svoju uznemirenost kontinuiranim pogoršavanjem i radikalizacijom tamošnje političke klime, što predstavlja prijetnju stabilnosti zemlje.

2. Demonstracije u organizaciji Demokršćanske narodne stranke (CDPP) u centru grada Kišnjev traju već tri i po mjeseca. ...

7. Skupština primjećuje da razmjeri protesta novinara i osoblja Teleradio-Moldove pocrtavaju potrebu da se reforma izvrši brzo, tako da se u potpunosti garantira sloboda izražavanja i promovira javni emitterski servis. Od vlasti traži da okončaju praksu cenzure televizijskih programa, te da svim opozicionim političkim strankama, i unutar i izvan parlamenta, pruže velikodušan pristup debatnim prgramima. Od Vlade i Parlamenta Moldavije traži da bez odlaganja krene s radom na transformaciji Teleradio-Moldove u nezavisnu javnu korporaciju. ...

10. Skupština od moldavskih političkih snaga očekuje da krenu u nepatvoren, konstruktivan dijalog i da se usaglase oko kompromisa koji bi trebao sadržavati sljedeće elemente: ...

iv. reviziju zakonodavstva o radiju i televiziji i izmjena statusa Teleradio-Moldove tako da ona postane nezavisna javna korporacija; najskoriji početak rada relevantne parlamentarne komisije; mogući nastavak razmatranja nacrtu zakona koje je razmotrilo prethodno zakonodavno tijelo; ... [završetak rada] do kraja tekuće parlamentarne sesije, 31. 7. 2002;

11. Skupština poziva moldavsku Vladu i Parlament da bez odlaganja poduzme gore navedene mjere. ...

14. Skupština poziva moldavske vlasti da u potpunosti sarađuju s Vijećem Evrope i njegovim tijelima, a naročito: ...

ii. da na stručnu analizu Vijeća Evrope predoči sve buduće nacрте i prijedloge zakona za reformu radiodifuzije i transformacije državne kompanije Teleradio Moldova u nezavisni javni emitterski servis; ...”

62. Istog dana, Parlamentarna skupština usvojila je i jednu preporuku, br. 1554(2002), pod naslovom “Funkcioniranje demokratskih institucija u Moldaviji” koja, između ostalog, sadrži sljedeći zahtjev:

“5. Skupština također traži od Komiteta ministara da ojača saradnju s moldavskim vlastima u pogledu:

i. brze ekspertne ocjene predstojećih prijedloga zakona o reformi radiodifuzije i transformacije državne kompanije Teleradio Moldova u nezavisnu korporaciju javnog servisa; ...”

63. Nakon prepiske između moldavskih vlasti i Generalnog sekretara Vijeća Evrope, ekspert Karol Jakubowicz, rukovodilac Odjela za strateško planiranje i razvoj Televizije Poljske, obavio je pismenu analizu Vladinog nacrtu zakona o javnom emitterskom servisu u Moldovi. U svom završnom izvještaju od 22. 7. 2002, (ATCM (2002) 19), g. Jakubowicz, između ostalog, kaže:

“[Vladin nacrt] ... predviđa brojne oblike direktnog političkog miješanja u aktivnosti [emitterske organizacije]:

- Obaveza iz člana 4(2) i člana 6(1) da se distribuiraju “*communications d'intérêt public, reçues des autorités publiques*” [saopćenja od interesa za javnost, koja se dobiju od javnih vlasti] i da se, po zahtjevu, javnim vlastima i organima javne uprave daje prostor u programu za prenošenje takvih saopćenja, bez bilo kakvog ograničenja u pogledu sadržaja, prirode i razloga za njihovo prenošenje.

- Imenovanje članova “Posmatračkog vijeća” koje direktno vrši Parlament, Predsjednik i Vlada - član 13(2).

- Mogućnost da ih u bilo kom trenutku smijeni tijelo koje ih je imenovalo, u slučaju “kršenja Zakona o audiovizuelnom emitiranju”, tj. praktično uz bilo kakvo obrazloženje – član 13(5).

- Zahtjev da pravilnik Vijeća posmatrača mora odobriti Parlament – član 13(7).

- Generalnog direktora imenuje Parlament, koji ga može i otpustiti, po zahtjevu Vijeća posmatrača – član 19.

- Pravo specijalne parlamentarne komisije da zahtijeva pismeno objašnjenje bilo kakvog postupka javnog emitera koji po mišljenju Parlamenta krši zakon, te zahtjev, zajedno s CCA, da se takvo kršenje ispravi.

Ove predložene odredbe teško da se mogu prihvatiti kao usaglašene s Preporukom br. R (96)10 Komiteta ministara Vijeća Evrope o garanciji nezavisnosti javnog emitterskog servisa, ili s članom 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Odredba člana 10, da sloboda govora treba da se uživa “bez miješanja javne vlasti” naročito se odnosi na miješanja koja nameće država, ili javna vlast, ili zvaničnik. Uz to, Evropski sud za ljudska prava potvrđuje da u određenim slučajevima Konvencija može nametati pozitivnu obavezu države da spriječi, uredi ili ograniči miješanje privatnih lica ili tijela u slobodu izražavanja. Istinsko, efektivno uživanje slobode izražavanja i informacija ne zavisi smao od dužnosti države da se ne miješa, već može tražiti i pozitivne mjere kojima će se pomoći da se stimulira ili zaštiti i brani sloboda izražavanja. Od država potpisnica se očekuje da su pod obavezom da poduzmu neophodne mjere zaštite i promocije slobode izražavanja koju uživaju mas-mediji i novinari. Gore navedene odredbe ne mogu se pomiriti s tim obavezama, jer se koncentriraju na stvaranje pozitivnih razloga da političke vlasti interveniraju u radu javnog emitterskog servisa na načine koji stvaraju stvarnu mogućnost ograničavanja njegove slobode.”

64. Druga analiza g. Jakubowicza, od 18. 12. 2002. (ATCM (2002) 30), prvenstveno se bavila prijedlozima za sastav TRM-ovog upravnog tijela, “Posmatračkog vijeća”. Pozvao se na smjernice date u Prilogu uz Preporuku Komiteta ministara br. R (96) 10 (vidi stav 51. u gornjem tekstu), da pravila o statusu i članstvu nadzornih tijela u organizacijama javnog emitterskog servisa trebaju biti izrađena tako da se izbjegava izlaganje tih tijela riziku od političkog i drugog miješanja, te primjećuje da postoje dva moguća modela za sastav i način imenovanja članova tijela kakvo je nadzorno vijeće:

“• Po prvom modelu, identificirane institucije i grupe u građanskom društvu ovlaštene su da delegiraju predstavnika po svom izboru u Vijeće za radiodifuziju, na određeni period (npr. četiri godine). Primjeri takvih grupa su crkve, univerziteti, teatri, autori, novinari, muzičari, zemljoradnici, žene, mladi, sportski savezi, zaštitari čovjekove okoline, poslodavci, sindikati itd.

• Po drugom modelu, fiksni broj članova (npr. devet ili dvanaest) imenuje Parlament, ili nekoliko javnih ustanova (npr. jednu trećinu Parlament, jednu trećinu Vlada, jednu trećinu Predsjednik). Pošto članovi Vijeća za radiodifuziju predstavljaju interese građanskog društva, mora se uložiti poseban napor da se osigura da oni u stvarnosti ne predstavljaju političke stavove i interese onih koj su ih imenovali ...

U društveno-političkim uslovima zemlje u tranziciju, drugi model sadrži potencijalnu kontradikciju: mogu li pojedinci koje imenuje Parlament, ili Parlament, Vlada i Predsjednik, zaista predstavljati građansko društvo, ili interese društva u cjelini? U uslovima ekstremne politizacije javnog života, može li se računati s tim da oni koji su politički imenovani NEĆE zastupati političke stavove i interese onih koji su ih imenovali?

Pošto je rizik da će upravo to uraditi izuzetno velik, smatramo da bi prednost trebalo dati prvom modelu.

Naravno, bez obzira na sve zakonske mjere predostrožnosti, niko ne može kontrolirati koga članovi Vijeća pojedinačno žele slušati i čije će stavove željeti da slijede. Iz tog razloga je bitno da sastav Vijeća bude što je moguće više pluralistički, tako da potencijalni uticaji pod kojima bi članovi Vijeća mogli biti budu što je moguće raznovrsniji. ...”

2. Zakon br. 1320-XV TRM i njegove izmjene

65. S ciljem transformiranja TRM-a u organizaciju javnog emitterskog servisa, 26. 7. 2002. je Parlament usvojio Zakon br. 1320-XV TRM o Javnoj nacionalnoj emitterskoj kompaniji Teleradio-Moldova. Zakon koji nije uzeo u obzir preporuke eksperta Vijeća Evrope (vidi stavove 63-64. u gornjem tekstu) predviđa sljedeće:

“Član 1.

Ovim se osniva nacionalna javna audiovizuelna ustanova – kompanija Teleradio-Moldova. Ustanova ima svojstvo pravnog lica, s funkcionalnom autonomijom i uređivačkom nezavisnošću, čime se osigurava pravo na slobodu davanja istinitih i objektivnih informacija na cijeloj teritoriji Republike Moldavije ...

Član 5.

(2) Kompanija mora osigurati veliku raznovrsnost programa koji pokrivaju interesovanja različitih socijalnih, nacionalnih, vjerskih i političkih kategorija.

(3) Kompanija mora osigurati poštivanje principa objektivnosti i nepristrasnosti u sklopu svojih informativnih i dokumentarnih emisija.

Član 13.

(1) Posmatračko vijeće kompanije je autonomno tijelo odgovorno za osiguravanje poštivanja prava naroda i društva da prima istinitu potpunu i objektivnu informaciju. Zaduženo je za monitoring poštivanja zakona i statuta kompanije.

(2) Posmatračko vijeće sastoji se od 15 članova, koji su poznate ličnosti iz sfera kulture, nauke, obrazovanja, medija i dr. Mandat traje pet godina, a imenuje ih:

- (a) Parlament – dva člana (jedan iz opozicije) ...;
- (b) Predsjednik Republike Moldavije – dva člana;
- (c) Vlada – dva člana;
- (d) Visoko sudačko vijeće – jedan član;
- (e) kreativno osoblje kompanije – jedan član;

- (f) organizacije nacionalnih manjina – dva člana;
- (g) Savez sindikata Moldavije – jedan član;
- (h) Savez slobodnih sindikata Solidarnost – jedan član;
- (i) kreativni sindikati (Sindikati pisaca, Sindikat lijepih umjetnosti, Sindikat filmskih radnika, Sindikat kompozitora, Sindikat pozorišnih radnika) – jedan član;
- (j) medijske organizacije (Sindikat novinara, Udruženje slobodne štampe, Udruženje elektronske štampe, Komitet za slobodu štampe, Centar nezavisnog novinarstva, Udruženje mas-medija) – jedan član;
- (k) Udruženje veterana – jedan član.

Član 14.

Posmatračko vijeće:

imenuje predsjednika kompanije, potpredsjednika, izvršnog direktora Televizije i izvršnog direktora Radija;

potvrđuje sastav Upravnog odbora;

Član 20.

Nadzor nad aktivnostima kompanije

(1) Nadzor nad aktivnostima kompanije vrši Posmatračko vijeće.

(2) Ako Posmatračko vijeće ne obavlja valjano svoje nadzorne dužnosti, Parlament može, putem specijalne parlamentarne komisije, tražiti od bilo kog organa kompanije pismene informacije o radnjama ili propustima koji, po mišljenju Parlamenta, predstavljaju kršenje ovog Zakona. Specijalnu parlamentarnu komisiju čine predstavnici svih parlamentarnih grupacija, koji će biti zastupljeni proporcionalno zastupljenosti njihovih stranaka u Parlamentu.

...

(4) Parlament može, zajedno s Vijećem za audiovizuelnu koordinaciju, naložiti kompaniji da poduzme odgovarajuće mjere da ukloni utvrđeno kršenje zakona.

(5) Kompanija ima pravo da pred sudom, u skladu s važećim zakonodavstvom, ospori zakonitost primljenih naloga...

...

(7) Niti jedna mjera poduzeta u skladu s ovim članom ne ugrožava slobodu informacija kompanije, niti pravo na slobodu izražavanja.”

66. Komitet ministara je 18. 9. 2002. usvojio Odgovor na Preporuku Parlamentarne skupštine br. 1554 (vidi stav 61. u gornjem tekstu), u kojem se, između ostalog, kaže da je status TRM-a i dalje razlog za zabrinutost. Mada Zakon br. 1320-XV predstavlja napredak, predviđa brojne oblike direktnog političkog miješanja u aktivnosti TRM-a, kako je na to u svojoj analizi ukazao g. Jakubowicz. Komitet ministara naglašava da odredbe nisu usklađene sa standardima Vijeća Evrope, te da postoji rizik da budu u suprotnosti sa članom 10. Konvencije.

67. Na dan 26. 9. 2002, Parlamentarna skupština usvojila je dodatnu rezoluciju o funkcioniranju demokratskih institucija u Moldaviji, br. 1303 (2002.), u kojoj poziva moldavske vlasti da “revidiraju, tokom jeseni 2002, zakon o nacionalnoj javnoj emitterskoj kompaniji Teleradio-Moldova, tako što će u diskusije istinski uključiti građansko društvo, udruženja koja predstavljaju medije i političku opoziciju, te tako što će uzeti u obzir preporuke eksperata Vijeća Evrope. Naročito traži da “revizija odredbi o sastavu, imenovanju i ovlaštenjima Posmatračkog vijeća bude predmet najširih mogućih konsultacija ...”

68. Vlada je nakon toga odlučila da Zakon br. 1320-XV nije bio dovoljan da se u potpunosti izvrši transformacija TRM-a, pa je izrađen nacrt izmjena, koji je, uz brojne sitne izmjene, sadržao i prijedlog za likvidaciju postojećeg TRM-a i uspostavljanje nove organizacije pod istim imenom.

69. G. Jakubowicz objavio je 24. 10. 2003. analizu nacrta izmjene zakona (ATCM(2003)025), u kojoj je iznio sljedeće opservacije:

“... Zakon koji je trenutno na snazi sadrži samo osnovne odredbe vezane za status kompanije kao javnog emitterskog servisa i opis njenih institucionalnih aranžmana. Shodno tome, jasno je bilo da će se morati mijenjati i proširiti, da se stvori potpun i primjeren zakonski okvir za javni emitterski servis u Moldaviji – u skladu s Rezolucijom br. 1, “Budućnost javnih emitterskih servisa”, usvojenom na 4. Evropskoj ministarskoj konferenciji o mas-medijskoj politici (Prag, 7-8. 12. 1994.); Preporukom br. R(96)10 Komiteta ministara državama članaicama, o garanciji nezavisnosti javnog emitterskog servisa, te Preporukom Rec(2003)9 Komiteta ministara državama članicama, o mjerama promocije demokratskog i društvenog doprinosa digitalnog emitiranja.

Pojavljuje se, shodno tome, pitanje da li predložene izmjene zadovoljavaju taj cilj.

ZAKLJUČAK

Osim prijedloga za likvidaciju postojeće kompanije Teleradio-Moldova i osnivanja nove organizacije istog imena umjesto nje, izmjene sadrže relativno minorne stvari. ...

Shodno tome, ne može se smatrati da ove izmjene upotpunjavaju nastojanje da se u potpunosti uredi Teleradio-Moldova, da se garantiraju njeno ispravno funkcioniranje, nezavisnost, autonomija i financiranje, te da se stvori pravna sigurnost kompanije. Izmjene mijenjaju suštinski malo u smislu načina na koji Teleradio-Moldova djeluje kao javni emitterski servis. ...

Po izmjenama, plan je da se (i) likvidira državna kompanija Teleradio-Moldova; (ii) otpuste svi uposlenici; i (iii) oduzme sva imovina (koja imovina će se prenijeti na novu Nacionalnu ematersku kompaniju Teleradio-Moldova će biti pitanje zasebne vladine odluke, a nema nikakvog roka do kad se ta odluka mora donijeti). Nije jasno da li ovo znači da Teleradio-Moldova treba da obustavi rad i u međuvremenu ništa ne emitira, ili ne. To se sigurno sugerira odredbom da će se svo osoblje otpustiti, ali možda postoji plan da se, bez obzira na to, nastavi s emitiranjem.

Izvršenje tog plana bilo bi izuzetno ometajuće i za Teleradio-Moldova i za njenu publiku. U isto vrijeme, nije jasno koja je suštinska svrha toga. Kako ćemo obrazložiti u daljem tekstu, u nacrtu izmjena nema ničega što ovo čini neizbježnim iz pravnog ugla. Uz to, čini se da likvidacija neće biti potpuna, jer nema odredbe o imenovanju novog Nadzornog vijeća ili Upravnog odbora, niti novog predsjednika. Ako rukovodna tijela organizacije ostaju, onda nema prave likvidacije, već samo masovno otpuštanje uposlenika pod krinkom likvidacije. ...”

70. Parlament je ipak ovaj zakon usvojio 17. 10. 2003. TRM je 26. 7. 2004. registriran u Državnom registru kao javna kompanija, a emitiranje po novom statutu počinje 8. 8. 2004.

71. Parlamentarna skupština je 4. 10. 2005. usvojila Rezoluciju 1465 (2005) o funkcioniranju demokratskih institucija u Moldaviju, u kojoj, između ostalog, znosi sljedeće opservacije:

“6. ... Međutim, istinsko učešće građanskog društva traži pluralistički i dinamičan sektor medija, naročito kad je u pitanju televizija. Moraju se stvoriti i uslovi za istinski nezavisan i profesionalan javni ematerski servis.

...

14. Skupština nadalje poziva moldavske vlasti da, u pogledu zaštite ljudskih prava...

14.1.1. revidiraju zakonodavstvo koje uređuje javno emitiranje (i na državnom i na lokalnom nivou) i audiovizuelni sektor generalno;

14.1.2. nastoje da se Teleradio Moldova transformira u pravog javnog emitera, kako je to definirano Preporukom Skupštine 1641 (2004.) o javnim ematerskim servisima; ...”

F. Izvještaji u vezi s navodnim neprimjerenim političkim uticajem na TRM

1. Posmatrači iz međuvladinih organizacija

72. U januaru 2004, Specijalni predstavnik Generalnog sekretara Vijeća Evrope u Moldaviji je medijima u Moldaviji dao sljedeći izvještaj:

“Ustav Republike Moldavije garantira slobodu izražavanja i slobodu štampe. Međutim, situacija s medijima u Moldaviji jedno je od područja koje značajno brine određeni broj ambasada u Kišnjevu, kao i nevladine organizacije. U protekle dvije

godine, pritisak vlasti na nezavisne mas-medije je porastao, paralelno s podrškom državnim publikacijama.

Situacija s elektronskim medijima vrlo je bitna, imajući u vidu da je u ruralnim područjima, gdje živi otprilike pola stanovništva Republike Moldavije, pristup informacijama vrlo ograničen. Novinski kiosci skoro da ne postoje, a štampa tamo stiže uz kašnjenje od skoro sedam dana. Radio je osnovni izvor informacija.

Opozicija nije adekvatno zastupljena u programima. Otpuštanja novinara su učestala.

- Jedan od spektakularnih primjera cenzure na nacionalnoj televiziji je zabrana emitiranja popularne kontakt-emisije Buna Seara 28. 11. prošle godine, kad su bili pozvani lideri parlamentarnog grupacija Stepaniuc, Braghis i Rosca, Specijalni predstavnik Generalnog sekretara i glasnogovornik Misije OSCE-a. Tri sata prije početka emisije, predsjedavajući TRM-a Efremov zvanično je obavijestio Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara da se emisija neće prikazati, jer je lider većine odlučio da neće učestvovati.

- Postoji saglasnost među političkim snagama da televizijski kanal Moldova 1 mora da prikaže prvih 30 minuta Stalnog okruglog stola bez bilo kakvih rezova. Ova obaveza nije ispoštovana tokom 12. sastanka, a objašnjenje je bilo da je pojavljivanje u emisiji Sat za opoziciju tri dana ranije bilo dovoljno za tu sedmicu. Izvještaj koji je objavljen u vijestima tog istog dana delikatno je izbjegao većinu izjava koje su sadržavale kritike usmjerene ka vlastima.

- Sama emisija Sat za opoziciju, koja izgleda kao monolog opozicije, kako se čini, ne doprinosi mnogo dijalogu s većinom. Ono što nam treba je istinska debata. ...”

73. Predstavnik Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) za slobodu medija po drugi put je posjetio Kišnjevi od 18. do 21. 10. 2004, na poziv Vlade. Svrha posjete bila je da se ocijeni trenutno stanje medijskih sloboda u zemlji, te da se vlastima daju preporuke. Predstavnik se sastao sa zvaničnicima vlasti, parlamentarcima, novinarima i predstavnicima nevladinih organizacija. Svoje “Opservacije i preporuke” objavio je 16. 12. 2004, i u njima, između ostalog, kaže:

“Pozitivne promjene – pluralizam ...

Postoje određene vidljive promjene u situaciji moldavskih medija.

Sveukupno gledano, medijski pluralizam je u Moldaviji izuzetno razvijen, i u smislu kvantiteta medija i u smislu različitih stavova koji se zastupaju (mada je raznovrsnost po obje ove tačke više prisutna u štampanim medijima nego u elektronskim). Političari na svim nivoima redovno su u medijima izloženi kritici; nezavisne TV i radio-stanice vrlo su otvorene u svojim komentarima o vlastima. Postoji i otvorena debata o razvoju samih medija; tu debatu ministar vanjskih poslova opisuje kao “transparentnu”. ...

Moldavija je bila i jedna od prvih zemalja u regiji koje su svoju državnu radio-televiziju transformirali u javni servis.

Međutim, većina sagovornika slaže se da postoji nekoliko neriješenih medijskih problema koji se u skorijoj budućnosti moraju otkloniti. Neki od nedostataka, kako to kaže vođa parlamentarne opozicije Braghis, “rezultat su sve veće demokracije”. U tom smislu, OSCE je trebao više da se uključi u pitanja medija. Ministar vanjskih poslova kazao je i da “Moldavija ima nekih nedostataka u polju medija, ali to nije namjerno. I druge evropske države imaju nedostataka. Ne želimo krenuti pogrešnim putem i upravo zato smo zahvalni za svaku preporuku OSCE-a i drugih međunarodnih organizacija”.

Svrha ovog izvještaja je da ponudi takve preporuke, na osnovu opservacija nastalih tokom posjete.

Opće stanje u polju emitiranja

Ne može biti istinskog pluralizma ako nema konkurentnih domaćih kanala koji pokrivaju cijelu zemlju. U takvoj situaciji, potreban je transparentan tender za još jednu frekvenciju koja će pokrivati cijelu zemlju.

U ovom trenutku postoje samo tri emitera koji pokrivaju cijelu zemlju, a samo jedan od njih – javna kompanija Teleradio Moldova (TRM) – je moldavski kanal u smislu sadržaja. Druga dva kanala ponavljaju program susjednih zemalja: Rumunije i Ruske Federacije.

Čini se jasno da postoji i četvrta frekvencija koja pokriva cijelu zemlju; međutim, tijelo za licenciranje je 2002. obustavilo izdavanje te frekvencije. Tender za treći državni kanal – koji ponavlja program jedne ruske mreže – objavljen je 15. 10. 2004; međutim, tender za četvrtu nije ponovljen. Za dodatne informacije o problemu transparentnosti u licenciranju, vidi poglavlje o Vijeću za audiovizuelne komunikacije.

Situacija vezana za TRM

Previše Vlade, premalo drugih glasova

Mada zvanično jeste transformiran iz državnog emitera u autonomnu instituciju javnog servisa, TRM u stvarnosti i dalje naginje ka Vladi. Većina političkih emisija, kako izvještaji ukazuju, su vijesti o vladajućoj stranci ili vijesti kojima je ona izvor. U takvoj situaciji, kad je TRM jedini domaći emiter koji pokriva cijelu zemlju, još je značajnije da se o političkim događajima izvještava balansirano. TRM tek treba da ispuni svoju obavezu javnog emitterskog servisa.

Sam TRM ne radi nikakav monitoring sadržaja, bez obzira na činjenicu da je to propisano Zakonom o Nacionalnoj javnoj emitterskoj kompaniji Teleradio Moldova. Objašnjenje koje daje rukovodstvo TRMa je nedostatak resursa da se proizvode trake sa snimcima potrebnim u te svrhe. Međutim, činjenica je da je Nadzorni odbor taj koji je trebao barem pokušati da nametne takav monitoring. Objašnjavajući to što ga monitoring ne brine, Nadzorni odbor kaže da bi u inicijalnom periodu, kad the TRM tek počeo raditi kao javni servis, bilo zbunjujuće raditi bilo kakav monitoring.

Rezultat toga je da je samo NVO zajednica radila takav monitoring. Njihove nalaze snažno osporavaju rukovodstvo TRM-a, Nadzorni odbor i zvaničnici vladajuće stranke. Tačno je da je NVO monitoring rađen kvantitativno. Metoda “štoperice” jeste nesumnjivo gruba i ne može pokazati nijanse u programskoj šemi. Međutim, taj metod

jeste dovoljno dobar da pokaže da je od transformacije TRM-a program vijesti neproporcionalno usmjeren na Vladu ili da dolazi od Vlade.

Radni spor

I rukovodstvo TRM-a i CADUP, koji predstavlja novinare koji nisu uposleni u procesu transformacije iz državnog u javnog emitera, trebaju pregovorima usaglasiti kompromis.

Predstavnik OSCE-a i njegovo osoblje imali su nekoliko sastanaka s rukovodstvom TRM-a i s predstavnicima bivših novinara TRM-a koji nisu ponovo uposleni nakon što se TRM zvanično transformirao iz državnog u javnog emitera. Alexander Ivanko pratio je rad Komiteta za mirenje Teleradio Moldove, ustanovljenog da se bavi tim radnim sporom.

Uvod

U februaru 2002. su štrajkovi i protesti protiv navodne cenzure u TRM-u, koje je podržalo više od 300 uposlenika, pokrenuli u Moldaviji debatu o potrebi da se TRM transformira u javnog emitera. Uz vodstvo Vijeća Evrope uspostavljen je potrební zakonski okvir.

Parlament je 26. 7. 2002. usvojio Zakon o Nacionalnoj javnoj emiterској kompaniji Teleradio Moldova. Zakon je revidiran 13. 3. 2003, nakon kritike Vijeća Evrope. Zakon je ponovo mijenjan 13. 11. 2003, ovaj put s ciljem da se likvidira prethodni državni emiter. To je značilo da novoustanovljena državna kompanija ne bi bila pod obvezom da zaposli svo osoblje državnog emitera. Po izjavama nekoliko izvora, među osobljem TRM-a je postojao strah da će proces odabira viškom proglasiti one uposlenike koji su bili najaktivniji tokom protesta u februaru 2002. i koji su vodili kampanju za transformaciju TRM-a u nezavisnog javnog emitera.

Komisija za odabir, koju su činila tri člana po prijedlogu Administrativnog odbora, tri člana po prijedlogu Nadzornog odbora i jedan po izboru osoblja TRM-a, ustanovljena je 30. 4. 2004. Komisija je do 7. 8. 2004. odabrala novo osoblje.

907 ljudi dobilo je ponudu za novi ugovor, a 980 ga je potpisalo, i 140 mjesta je ostalo upražnjeno. Komisija za odabir, shodno tome, nije bila završila s radom. Otpušteno je otprilike 190 ljudi.

Nakon što su 27. 7. objavljeni rezultati odabira za nove redakcije, nezadovoljstvo uposlenika TRM-a načinom na koji je proces obavljen preraslo je u javni protest. Grupa uposlenika TRM-a je 27. 7. osnovala Komitet za zaštitu ljudskog i profesionalnog dostojanstva i okupirala prostoriju u kojoj je komisija za odabir imala sastanke. Kao odgovor na to, TRM-ov menadžment je suspendirao ugovore za 19 uposlenika, a 30. 7. je policija protestantke uklonila iz zgrade.

Te demonstracije, u kojima su u jednom trenutku učestvovalе hiljade ljudi, započele su kao protest protiv rezultata procesa odabira. Ključni zahtjev bio je da se proces ponovo uspostavi. Kasnije je taj zahtjev izmijenjen na "povratak na situaciju prije početka procedure odabira". Modificirani zahtjev bi se teoretski mogao zadovoljiti bez ponovnog provođenja procesa, tako što će se ponuditi ugovor svim od 190 otpuštenih uposlenika.

Svi sagovornici su se složili da je situacija s TRM-om najznačajnije medijsko pitanje u zemlji. Činilo se da se svi slažu da bi jedini način da se ide naprijed bio kroz proces pregovora. Kako je to rekao ministar vanjskih poslova Stratan: “Mi želimo da se transformacija TRM-a obavi na demokratski način”. Međutim, nekoliko pitanja bi trebalo razmotriti.

Cijeli proces odabira je, kako se čini, obilježen nedostatkom razumjevanja onoga što takav proces zahtijeva. Mada je jasno da bi neki od uposlenika vjerovatno morali biti proglašeni viškom, kriteriji za odabir nisu bili jasno definirani, a sam odabir nije bio transparentan. Optužbe za političku pristrasnost ne mogu se odbaciti, uzimajući u obzir nedostatak transparentnosti u procesu odabira.

Stav TRM-ovog menadžmenta, barem inicijalno, nije bio konstruktivan i doveo je do masovnih protesta i do blokade situacije koja još uvijek nije riješena.

S druge strane, CADUP, izvorno formiran da brani prava otpuštenih uposlenika, počeo je prvobitnim radnim zahtjevima dodavati i političke.

U toj situaciji, predstavnik OSCE-a, zajedno sa šefom Misije OSCE-a u Moldaviji i Specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara Vijeća Evrope, predložio je gore pomenutom Komitetu za mirenje da bi trebalo formirati novu komisiju za odabir, po sljedećoj formuli:

- dva člana komisije za odabir bi trebala imenovati administracija Teleradio-Moldove;
- dva člana komisije treba da imenuje CADUP;
- tri člana komisije trebaju biti imenovani konsenzusom Komisije za mirenje. Alternativno, jedan od ta tri člana bi trebao biti strani ekspert, kojeg bi posudili OSCE ili Vijeće Evrope.

U vrijeme pisanja ovog izvještaja, ovo pitanje još nije riješeno. Komisija za mirenje u TRM-u održala je samo dva sastanka u novembru. Na oba sastanka se razgovaralo o zajedničkom prijedlogu za novu komisiju za odabir, koji su 21. 10. predložili Ured predstavnika, Misija OSCE-a i Vijeće Evrope. Komisija nije došla do odluke u vezi s ovim zajedničkim prijedlogom. Što se tiče nedostatka napretka u radu Komisije, te nakon što su optužili menadžment TRM-a za “simuliranje dijaloga”, predstavnici novinara protestanata su se 25. 11. povukli iz Komisije za mirenje.

Nadzorni odbor TRM-a [u ovoj presudi se spominje i kao “Posmatračko vijeće”: vidi stav 65. u gornjem tekstu]

TRM-ov sadašnji Nadzorni odbor, mada ga teoretski u većini čini građansko društvo, ne predstavlja cijeli spektar stavova prevalentnih u društvu, te, zapravo, omogućava političku pristrasnost. Sadašnji zakon bi trebalo mijenjati, da se omogućiti različit sastav Nadzornog odbora.

Nekoliko parlamentaraca iz opozicije, novinara i nevladinih organizacija žalili su se na trenutni sastav Nadzornog odbora, koji uključuje dva predstavnika Parlamenta (jedan iz opozicije), dva predstavnika Vlade, dva člana koje imenuje Predsjednik, te devet iz različitih organizacija. Međutim, Predsjednik, Vlada i Parlament su pod

kontrolom jedne stranke, isto kao i većina organizacija građanskog društva zastupljenih u odboru.

Vođa grupacije Komunističke partije, Victor Stepaniuc, potvrdio je da nije cijelo građansko društvo bilo zastupljeno u tom odboru, već samo "glavne organizacije građanskog društva", što ostavlja otvorenim pitanje ko i, što je još značajnije, kako definira organizacije kao "glavne". U izuzetno politiziranoj klimi u Moldaviji, izuzetno politiziran Nadzorni odbor vidi se kao nešto što potkopava kredibilitet javnog emitera. Jedan od prijedloga koje je dao opozicioni lider Braghis dao bi 12 članova Nadzornog odbora, šest ljudi iz vladajuće stranke, a šest iz opozicije, te bi odbor radio strogo na osnovu konsenzusa.

Mada ova ideja može zvučati privlačno, mogla bi dovesti do pat-pozicije, u kojoj odbor ne bi mogao da se dogovori oko bilo čega, čime bi TRM-ov menadžment bio bez bilo kakve nadzorne kontrole.

Trebalo bi potaći OSCE i Vijeće Evrope da ponude prijedlog o strukturi Nadzornog odbora koji bi odobrile sve političke strane u Moldaviji. Nekoliko prijedloga, naročito jedan, Asocijacije elektronskih medija (APEL), trebalo bi pažljivo analizirati.

Vijeće za audiovizuelnu koordinaciju

Tenderi za dodjelu frekvencija objavljuju se s vrlo kratkim rokom, te ne daju dovoljno vremena da potencijalni kandidati pripreme potrebnu dokumentaciju. Sastavi Vijeća ne garantira objektivnost. Isto tako, nema transparentnosti u procesu odlučivanja o dodjeli frekvencija.

Pritužbe o političkoj pristrasnosti u dodjeli frekvencija nisu se mogle potkrijepiti. Međutim, gledajući same pritužbe, Predstavnik je ustanovio da proces omogućava subjektivnost pri ocjeni i glasanju o tenderima za dodjelu frekvencija.

Emiterске licence dodjeljuje Vijeće. U sistemu koji se može opisati samo kao "dvoglav", frekvencije koje će koristiti nosioci licenci Vijeću daje Ministarstvo komunikacija. Kako je rekao jedan visoki zvaničnik: "Mi ne znamo kad te frekvencije postaju dostupne".

Vijeće, koje se sastoji od devet ljudi, imenuju Vlada, Predsjednik i Parlament. U situaciji kakva je današnja, kad je većina u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti pod kontrolom jedne stranke, ovakav sistem vodi ka totalnoj političkoj kontroli vijeća. Nekoliko sagovornika žalili su se da nemaju povjerenja u objektivnost Vijeća pri izdavanju licenci za kanale.

Isto tako, treba reći da tender za vrlo bitan četvrti kanal koji pokriva cijelu zemlju nije ponovo objavljen nakon godina kad nije bilo nikakvih pomaka po tom pitanju. S druge strane, tender za treću mrežu koja pokriva cijelu zemlju, za koju je isticala licenca, objavljen je s rokom od 45 dana, a oglas je objavljen u trima novinama, u oglasima s najsitnijom štampom.

Da bi se osigurala nezavisnost Vijeća, procedura izbora ne bi trebala biti politički orijentirana, i trebala bi se fokusirati na to da se u Vijeće angažiraju osobe koje su stručnjaci od ugleda u polju emiterstva.

Metod dodjele frekvencija mora se promijeniti. Samo jedna agencija trebala bi biti zadužena i za uspostavu i za dodjelu frekvencija. Time bi se ispravio sadašnji “dvoglavi” sistem, u kojem je Vijeće na milosti Ministarstva i ne zna kad (i zašto) bi se frekvencija mogla ponuditi za tender. ...

Preporuke

...

- Ne može biti istinskog pluralizma ako nema konkurentnih domaćih kanala koji pokrivaju cijelu zemlju. U ovoj situaciji je potreban transparentan tender za još jednu frekvenciju koja pokriva cijelu zemlju.

- TRM, mada jeste zakonito transformiran od državnog emitera u autonomnu instituciju javnog servisa, u stvarnosti i dalje naginje ka Vladi. Većina političkih programa su, prema izvještajima, vijesti o vladajućoj stranci ili vijesti koje daje vladajuća stranka. U takvoj situaciji, dok je TRM jedini domaći emiter koji pokriva cijelu zemlju, izbalansirano pokrivanje političkih događaja još je važnije. TRM tek treba da ispuni svoje obaveze kao javni emitterski servis.

- Menadžment TRM-a i CADUP, koji predstavlja novinare koji nisu zaposleni u procesu transformacije od državnog u javnog emitera, trebali bi pregovorima doći do kompromisa.

- Trebalo bi formirati novu TRM-ovu komisiju za odabir.

- Postojeći TRM-ov Nadzorni odbor, mada ga teoretski u većini čini građansko društvo, ne predstavlja cijeli spektar stavova prevalentnih u društvu, te, zapravo, omogućava političku jednostranost. Sadašnji zakon trebalo bi mijenjati, tako da omogućiti drugačiji sastav Nadzornog odbora.

- Tenderi za dodjelu frekvencija nude se uz vrlo kratak rok, te ne daju dovoljno vremena da potencijalni kandidati pripreme svu potrebnu dokumentaciju. Sastav Vijeća ne garantira njegovu objektivnost. Isto tako, postoji nedostatak transparentnosti u procesu donošenja odluka o dodjeli frekvencija. ...”

74. Otprilike u isto vrijeme, OSCE i Vijeće Evrope zajednički su objavili... “Koraci i pokazatelji za rad javnog emitera u Republici Moldaviji”:

...

75. Na dan 12. 5. 2004, Evropska komisija objavila je “Izvještaj o zemlji u vezi s evropskom politikom susjedstva” (“*European Neighbourhood Policy Country Report*”) o Moldaviji (SEC (2004) 567), koji je predočio dosta nalaza, između ostalog, o demokraciji i ljudskim pravima u zemlji. Izvještaj navodi da su OSCE-ovi posmatrači, koji su pratili lokalne izbore 2003. godine, bili zabrinuti “jasnom pristrasnošću u korist postojećih vršilaca dužnosti na državnom televizijskom kanalu”.

...

2. Nevladine organizacije

76. Centar za nezavisno novinarstvo (IJC) je nevladina organizacija sa sjedištem u Kišnjevu, čiji je zadatak da daje podršku profesionalnom novinarstvu u Moldaviji i doprinosi konsolidaciji nezavisne i nepristrasne štampe. Ustanovljena je 1994. kao projekat Open World House, a nezavisna je postala 1998. Financirala je, između ostalih, i Fondacija Soros.

77. IJC je vršio monitoring TRM-ovih programa između juna 2004. i oktobra 2005. Prema njihovom izvještaju iz avgusta 2004, tokom tog mjeseca, niti jedan predstavnik Demokršćanske narodne stranke, koja je u to vrijeme bila jedna od dvije parlamentarne opozicione stranke, nije se pojavila na TRM-ovim televizijskim programima s političkim temama, a druga parlamentarna opoziciona stranka, "Moldova Democrată", pojavila se samo jednom, i to na 95 sekundi. S druge strane, Komunistička partija pojavila se sedam puta, u ukupnom trajanju od 889 sekundi. Slična šema prijavljena je i za septembar, oktobar i novembar 2004. U izvještaju objavljenom u decembru 2004, IJC zaključuje da su na televiziji Vlada i njeni predstavnici spomenuti u prosjeku 32 puta dnevno, dok je opozicija u prosjeku pomenuta dva puta dnevno. Na TRM-ovim radijskim programima, Vlada je u prosjeku pomenuta 109 puta dnevno, a opozicija 0,7 puta dnevno.

78. U izvještaju pod naslovom "Od države ka javnosti: Istinski javni emitterski servis u Bjelorusiji, Moldaviji i Ukrajini" (*"State to Public: Genuine Public Service Broadcasting in Belarus, Moldova and Ukraine?"*, decembar 2005.), Article 19, međunarodna nevladina organizacija sa sjedištem u Londonu, koja radi na pitanjima vezanim za slobodu izražavanja, zaključuje sljedeće (fusnote izostavljene):

"3.1. Opći pregled

Moldavija je bila prva zemlja Zajednice nezavisnih država koja je krenula u proces uspostave javnog emitterskog servisa. Trenutno je to jedna od tri zemlje koja je svoju državnu emittersku kompaniju, Teleradio-Moldova (TRM), transformirala u organizaciju javnog emitterskog servisa. Mada teoretski javni emitterski servis postoji, u praksi je nova emitterska kompanija samo nominalno nezavisna od vladine kontrole, a ono što emitira izuzetno je pristrasno u korist postojećeg režima. Ukupno gledano, gledaocima i slušaocima se ne daju tačne i objektivne informacije, niti pluralnost stavova i mišljenja. Konsolidacija strukture istinskog javnog emitterskog servisa zavisit će od sposobnosti i volje vlasti da u potpunosti provedu novousvojene odredbe, kao i od uspješnosti kampanja građanskog društva.

...

Bez obzira na promjene, TRM je i dalje pod utjecajem vlasti. Uz to, kvalitet programa je od transformacije loš. Postoji potreba za dodatnim financiranjem, da bi se uposlenici obučili, te da bi se podigli standardi profesionalnog novinarstva.

Još jedna zabrinjavajuća činjenica je i to da postoji progresivno opadanje raznovrsnosti medija. ...

PRAVO

I. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 10. KONVENCIJE

79. Podnosioci navode da su, dok su radili kao novinari na TRM-u, bili izloženi režimu cenzure koji su državne vlasti nametnule kroz viši menadžment TRM-a, suprotno članu 10. Konvencije. Član 10. predviđa:

“1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.

2. Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijeći takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”

Vlada je ove navode negirala, te prigovorila da podnosioci u svakom slučaju nisu iscrpili domaće lijekove.

A. Vremenski opseg predmeta

80. U smisu ove presude, Sud razmatra period koji počinje u februaru 2001, kad podnosioci izjavljuju da je problem političke kontrole nad uređivačkom politikom u TRM-u postao akutan (vidi stav 18. u gornjem tekstu), a završava se datumom odluke Suda o prihvatljivosti, 26. 9. 2006.

B. Preliminarni prigovor Vlade

1. Izjave stranaka

81. Vlada je prigovorila da podnosioci nisu iscrpili lijekove dostupne po domaćem pravu, kako to traži član 35, stav 1. Konvencije. Naročito izjavljuje da su se podnosioci mogli žaliti domaćim sudovima u pogledu navodnog kršenja prava na slobodu izražavanja, pozivajući se na odredbe člana 20. Ustava (vidi stav 56. u gornjem tekstu), članove 2, stav 3, 3, i 6. Zakona o audiovizuelnom emitiranju (vidi 57. u gornjem tekstu) i odredbe Zakona br. 1320 (vidi stav 65. u gornjem tekstu). Mada Vlada nije u stanju da ukaže na slične predmete koje su domaći sudovi već razmatrali, razlog za to je što Republika Moldavija nije imala dovoljno vremena da izgradi sudsku praksu po tom pitanju. Međutim, da je takva pritužba podnesena, svakako bi se razmatrala u meritumu. Po izjavi Vlade, postojala je

mogućnost i da se podnosioci žale TRM-ovom Posmatračkom vijeću, koje je, po članu 20. Zakona br. 1320-XV (vidi stav 65. u gornjem tekstu), nadležno da nadzire da li se TRM pridržava svojih internih propisa i zakonodavstva uopće. Alternativno, podnosioci su se mogli žaliti ACC-u.

82. Podnosioci navode da je postojala administrativna praksa cenzure i političke kontrole na TRM-u, te da ih je to izuzelo od obaveze iscrpljenja domaćih lijekova. Alternativno, smatraju da na domaćem nivou ne postoje djelotvorni lijekovi. Ne bi bilo moguće pokrenuti pritužbu pred domaćim sudovima. Mada teoretski domaći sudija može odlučiti po jednom navodnom slučaju cenzure, po domaćem zakonu nema lijeka koji bi mogao tretirati to što u TRM-u nema strukturalne nezavisnosti od Vlade, ili spriječiti buduće slučajeve cenzure. ACC čini devet članova, od kojih tri imenuje Parlament, tri Vlada i tri Predsjednik Moldavije, što ga ne čini nezavisnim tijelom. Pitanje cenzure na TRM-u razmatrao je u svom izvještaju od 29. 4. 2002. (vidi stav 41. u gornjem tekstu). Mada su mu podnosioci predložili sve navodne konkretne postupke cenzure na koju se žale u svojoj predstavi Sudu, niti jedan od tih navoda nije razmatran u izvještaju, koji se ograničio na to da izvede generalni zaključak da na TRM-u nema cenzure. I konačno, Posmatračko vijeće je organ novoustanovljene javne kompanije, koji je aktivnosti započeo tek u avgustu 2004, te nije, shodno tome, bio dostupan da razmatra pritužbu podnosilaca u vrijeme kad u se događaji obrađeni u predstavi dešavali.

2. Ocjena Suda

83. Sud podsjeća da princip da podnositelj prvo mora iscrpiti lijekove koje predviđa domaći pravni sistem, prije nego što se obrati ovom međunarodnom Sudu, jeste bitan aspekt mehanizma zaštite ustanovljenog Konvencijom (vidi *Akdivar i drugi protiv Turske*, 16 9. 1996, stav 65, 1996-IV). Sud je zamišljen kao supsidijarni organ u odnosu na domaće sisteme koji čuvaju ljudska prava, te je primjereno da domaći sudovi inicijalno imaju priliku da se odrede u pogledu pitanja kompatibilnosti domaćih zakona s Konvencijom, te da, ako se predstavka ipak kasnije pokrene u Strasbourgu, Evropski sud koristi i stavove domaćih sudova, koji su u direktnom i stalnom kontaktu sa svim što se dešava u njihovim zemljama (vidi *Burden protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [Veliko vijeće], br. 13378/05, stav 42, 29. 4. 2008).

84. Po članu 35, stav 1. Konvencije, podnositelj bi trebao normalno da ima pristup lijekovima koji su dostupni i dovoljni da u navodnim kršenjima osiguraj preinaku. Postojanje takvih lijekova mora biti dovoljno izvjesno, ne samo teoretski, već i u praksi, jer bez toga oni nemaju ni potrebnu dostupnost, ni potrebnu djelotvornost (*Akdivar i drugi*, navod gore, stav 66). Teret dokazivanja je na Vladi, da uvjeri Sud da je lijek bio djelotvoran, dostupan i teoretski i praktično, i relevantan u datom trenutku, što znači da je bio dostupan, takav da je mogao osigurati preinaku u pogledu

podnosiocu pritužbe, te da je nudio razumnu mogućnost uspjeha. Kad se zadovolji ovakav teret dokazivanja, na podnosiocu je da pokaže da lijek koji je Vlada ponudila jeste zaista iscrpljen, ili da je iz nekih razloga bio nedovoljan i nedjelotvoran u datim okolnostima upredmetu, ili da su postojale posebne okolnosti koje podnosioca izuzimaju iz te obaveze (*Akdivar i drugi*, navod gore, stav 68).

85. Međutim, pravilo iscrpljenja je neprimjenjivo tamo gdje neka administrativna praksa, konkretno ponavljanje radnji koje su nekompatibilne s Konvencijom i to što ih državne vlasti toleriraju, dokazano postoji, te je takve prirode da bi postupak bio uzaludan ili nedjelotvoran (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. 1. 1978, stav 159, Serija A, br. 25; *Akdivar i drugi*, navod gore, stavovi 66-67; *Danska protiv Turske* (odluka), br. 34382/97, 8. 6. 1999; *Kipar protiv Turske* [Veliko vijeće], br. 25781/94, stav 99, ECHR 2001-IV). U predmetu *Caraher protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odluka), br. 24520/94, ECHR 2000-I, Sud je sudsku praksu u pogledu pojma "administrativna praksa" obrazložio ovako:

"U Prvom grčkom predmetu (*Yearbook 11*, str. 770), Komisija je identificirala dva elementa neophodna za postojanje administrativne prakse: ponavljanje radnje i toleriranje zvaničnih struktura. Ponavljanje radnje se, kako je rečeno, odnosi na značajan broj radnji koje su na neki način vezane ili povezane s okolnostima koje ih okružuju (npr. vrijeme i mjesto, ili stavovi uključenih osoba) i koje nisu jednostavno određeni broj izoliranih radnji. Sud kaže da praksa koja je nekompatibilna s Konvencijom predstavlja akumulaciju identičnih ili analognih kršenja, koja su dovoljno brojna i međupovezana da predstavljaju ne sam izolirane incidente ili izuzetke, već shemu ili sistem (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 18. 1. 1978, Serija A, br. 25, str. 64, stav 159). Toleriranje zvaničnih struktura znači da, mada su same radnje jednostavno nezakonite, toleriraju se u smislu da nadređeni onih koji su odgovorni, mada jesu svjesni tih radnji, ne poduzimaju ništa da bi ih kaznili ili spriječili da to ponove; ili da viši organ vlasti naspram brojnih navoda pokazuje indiferentnost, tako što odbija da pokrene bilo kakvu adekvatnu istragu njihove istinitosti ili neistinitosti; ili da se u sudskom postupku ne dozvoli javna rasprava po pitanju takvih pritužbi (*mutatis mutandis*, predstavke br. 9940-9944/82, *Francuska, Norveška, Danska, Švedska i Holandija protiv Turske*, odluka 6.12.83, DR 35, str. 143 na str. 163, stav 19) Međutim, može se primijetiti da se takva praksa može ustanoviti čak i kad se ne ustanovi toleriranje zvaničnih struktura na višim zvaničnim nivoima, te čak i kad su neka djela krivično gonjena, jer su viši organi vlasti pod odgovornošću da poduzmu djelotvorne mjere da okončaju ponavljanje takvih djela (vidi, npr. *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda, *op. cit.*, str 159)".

86. Sud podsjeća da je u svojoj odluci o prihvatljivosti od 26. 9. 2006. utvrdio da postoji bliska veza između preliminarog prigovora Vlade i merituma pritužbe podnosilaca po članu 10, te je, shodno tome, spojio Vladinu pritužbu s meritumom predmeta.

87. Sud će, shodno tome, razmotriti suštinu pritužbe podnosilaca, a zatim razmatrati da li je u svim okolnostima Vladin preliminarni prigovor dobro utemeljen.

C. Meritum

1. Izjave stranaka

(a) Vlada

88. Vlada naglašava da je TRM bio najgledaniji televizijski kanal u zemlji i da su večernje vijesti bile najpopularniji program (vidi stav 8. u gornjem tekstu). To pokazuje da je stanovništvo Moldavije vjerovalo da je TRM nezavistan, nepristrasan i objektivan televizijski kanal.

89. Vlada negira bilo kakvu cenzuru na TRM-u. Vlada odbija navod da je postojala “crna lista” pojedinaca li tema koje se nisu mogle predstavljati, te tvrdi da su opozicioni političari imali pristup javnosti putem TRM-a, kako se i vidi iz brojnih programa navedenih u TV vodičima (vidi stav 26. u gornjem tekstu).

90. Vlada se oslanja na zaključke ACC-a u njihovom izvještaju od 29. 4. 2002. (vidi stav 41. u gornjem tekstu). Kako zaključuje ACC, podnosioci su pojam slobode izražavanja pogrešno shvatili. Shvatili su ga u smislu da im daje *carte blanche* da u svojim reportažama kažu šta god žele, ne obazirući se na zakonske ili moralne norme i suprotno njihovoj odgovornosti novinara koji rade za jednog emitera koji je u to vrijeme pokrивao cijelu zemlju, da pružaju objektivnu i nepristrasnu uslugu, bez političke pristrasnosti.

91. Vlada tvrdi da proteste Štrajkačkog odbora nije podržao Sindikat TRM-a, kao ni brojni uposlenici. Sankcije protiv Dinua Rusnaca i Larise Manole su u potpunosti opravdane, nakon što su oni prekršili interne propise, u smislu modifikacije vijesti prije prethodnog odobrenja. Određeni broj podnosilaca predstavke, konkretno Mircea Surdu, Ludmila Vasilache, Leonid Melnic i Diana Donică, i dalje su uposlenici TRM-a.

(b) Podnosioci predstavke

92. Podnosioci smatraju da domaći zakon ne daje dovoljne garancije zaštite do cenzure i neprimjerenog političkog utjecaja. Shodno time, ni domaće zakonodavstvo ni TRM-ovi interni propisi ne definiraju koncept “uređivačke politike”. Tvrdi da država nije izvršila svoju pozitivnu obavezu po članu 10, jer nije usvojila zakon koji bi ponudio garanciju zaštite od zlonamjernog miješanja javnih vlasti i koji bi jasno ukazao na opseg i granice diskrecionog prava koje te vlasti uživaju. Uz to, time što je odbio da izmijeni Zakon br. 1320-XV na način kako je to preporučilo Vijeće Evrope, Parlament je zadržao kontrolu države nad javnom kompanijom, što je upravo i bio razlog za cenzuru. Takvim radnjama i propustima država je urgozila i pravo javnosti da bude informirana. Izvještaji Parlamentarne skupštine i međunarodnih eksperata podržavali su stav da je domaće zakonodavstvo nezadovoljavajuće, u smislu da Vladi daje punu kontrolu nad TRM-om, a ne predviđa adekvatne garancije zaštite nezavisnosti.

93. Podnosioci tvrde da su ankete na koje se Vlada poziva, po kojima je TRM bio najgledaniji TV kanal u Moldaviji, nisu naznaka kvaliteta programa, već nedostatka alternativnih izvora informacija. Pozivaju se na izvještaje monitoringa IJC-a (vidi stav 77. u gornjem tekstu) i opservacije određenog broja međunarodnih komentatora (vidi stavove 72-75. u gornjem tekstu), da bi potkrijepili svoje tvrdnje da je TRM pristrasan u korist vladajuće stranke. Primjeri koje Vlada daje, o programima u kojima su učestvovali opozicioni političari, bili su izuzetak od općeg pravila. Čak je i ACC u svom izvještaju od 29. 4. 2002. prihvatio da su određene teme ili izrazi, kao što su “Besarabija, rumunski, rumunski jezik, rumunska historija ili totalitarni režim” zabranjeni, osim u historijskom kontekstu.

94. Prije 2002. godine nije bilo nikakvih internih propisa u pogledu načina zapošljavanja i otpuštanja programskog direktora, šefova redakcija ili producenat. TRM-ov predsjednik mogao ih je u svakom trenutku otpustiti. Nadalje, nije bilo nikakvih propisa za uspostavu umjetničkog ili tehničkog vijeća, koje bi ocjenjivalo kvalitet audiovizuelne produkcije. Nova procedura zapošljavanja, organizirana 2004. godine, nije, po mišljenju eksperata Vijeća Evrope, bila transparentna i jasna u pogledu zapošljavanja ili ponovnog zapošljavanja članova osoblja. Domaći sudovi nisu podnosiocima koji su izgubili posao pružili bilo kakav lijek.

2. Ocjena Suda

(a) Opći principi u vezi s pluralizmom u audiovizuelnim medijima

95. Pri određivanju da li je u ovom predmetu ispoštovan član 10, Sud mora uzeti u obzir sljedeće principe. Kao polaznu tačku uzima temeljnu istinu: nema demokracije bez pluralizma. Jedna od osnovnih karakteristika demokracije je to što nudi mogućnost da se problemi zemlje rješavaju dijalogom, bez pribjegavanja nasilju, čak i kad su ti problemi vanredno zahtjevni. Demokracija cvjeta u slobodi izražavanja. Od suštinskog je značaja za demokraciju da dozvoli da se različiti politički programi predlažu i da se o njima vodi debata, uključujući i one programe koji dovode u pitanje način na koji je država trenutno organizirana, pod uslovom da ne nanose štetu samoj demokraciji (vidi *Socijalistička partija i drugi protiv Turske*, 1998, stavovi 41, 45 i 47, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III).

96. Sloboda izražavanja, onako kao je osigurava član 10, stav 1, predstavlja, shodno tome, jedan od suštinskih temelja demokratskog društva, te jedan od osnovnih uslova za njegov napredak (*Lingens protiv Austrije*, 8. 7. 1986, stav 41, Serija A, br. 103). Sloboda štampe i drugih informativnih medija javnosti daje jedno od najboljih načina da otkriva ideje i stavove političkih lidera i o njima formira mišljenje. Na štampi je da daje informacije i ideje o političkim pitanjima i drugim temama od javnog interesa. Ne samo da štampa ima zadatak da daje prenosi takve informacije i

ideje: javnost ima pravo da ih prima (vidi, npr. *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 49, 7. 12. 1976, Serija A, br. 24; *Lingens*, navod gore, stavovi 41-42).

97. Audiovizuelni mediji, poput radija i televizije, u tom pogledu imaju naročito bitnu ulogu. S obzirom na njihovu moć da zvukom i slikom prenose poruke, takvi mediji imaju neposredniji i jači efekat od štampe (*Jersild protiv Danske*, 23. 9. 1994, stav 31, Serija A, br. 298; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [Veliko vijeće], br. 49017/99, stav 79, ECHR 2004-XI). Funkcija televizije i radija kao bliskih izvora zabave u intimi doma gledaoca ili slušaoca dodatno pojačavaju njihovo djelovanje (up. *Murphy protiv Irske*, br. 44179/98, stav 74, ECHR 2003-IX (odlomci)). Uz to, naročito u zabačenim krajevima, televizija i radio mogu biti lakše dostupni od drugih medija.

98. Situacija u kojoj se moćnoj ekonomskoj ili političkoj grupi u društvu dozvoli da pribavi položaj dominacije nad audiovizuelnim medijima, time vrši pritisak na emitere i konačno ugrozi njihovu uređivačku slobodu u demokratskom društvu, kako je to otjelotvoreno članom 10. Konvencije, naročito kad oni služe davanju informacija i ideja od općeg interesa, koje javnost ima i pravo da prima (vidi *VGT Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske*, br. 24699/94, stavovi 73. and 75, ECHR 2001-VI; vidi i *De Geillustreerde protiv Holandije*, br. 5178/71, odluka Komisije od 6. 7. 1976, stav 86, Odluke i izvještaji (DR) 8, str. 13). To posebno važi za situaciju kad su država ili javni emiter u poziciji dominacije. Shodno time, Sud smatra da, zbog svoje restriktivne prirode, režim licenciranja koji javnom emiteru omogućava monopol nad dostupnim frekvencijama ne može biti opravdan, osim ako se ne može pokazati da postoji hitna potreba za nečim takvim (*Informationsverein Lentia i drugi protiv Austrije*, 24. 11. 1993, stav 39, Serija A, br. 276).

99. Stvarno, djelotvorno uživanje slobode izražavanja ne zavisi samo od dužnosti države da se ne miješa, već može tražiti od nje i da poduzme pozitivne mjere zaštite, kroz svoje zakone ili praksu (vidi, npr. *Özgür Gündem protiv Turske*, br. 23144/93, stavovi 42-46, ECHR 2000-III; *Fuentes Bobo protiv Španije*, br. 39293/98, stav 38, 29. 2. 2000; *Appleby i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 44306/98, stavovi 39-40, ECHR 2003-VI). S obzirom na značaj onog što je u pitanju po članu 10, država mora biti najveći garant pluralizma (vidi *Informationsverein Lentia i drugi*, navod gore, stav 38; *VGT Verein gegen Tierfabriken*, navod gore, stavovi 44-47).

100. Sud smatra da, u polju audiovizuelnih komunikacija, gore navedeni principi na državu stavljaju dužnost da osigura, kao prvo, da javnost putem radija i televizije ima pristup nepristrasnim i tačnim informacijama i spektru mišljenja i komentara, koji, između ostalog, odražavaju raznovrsnost političkih stavova u zemlji, te kao drugo, da novinari i drugi profesionalci koji rade u audiovizuelnim medijima ne budu spriječeni da daju takve

informacije i komentare. Izbor sredstava kojima će se postići ti ciljevi moraju varirati u skladu s lokalnim uslovima, te to, shodno tome, ulazi u stepen slobodne procjene države. Tako, naprimjer, mada Sud, a prije njega i Komisija, potvrđuje da je javni emitterski servis u stanju da doprinosi kvalitetu i balansu programâ (*Informationsverein Lentia i drugi*, navod gore, stav 33; *Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH protiv Austrije*, br. 32240/96, 21. 9. 2000; *X. SA protiv Holandije*, br. 21472/93, odluka Komisije od 11. 1. 1994, DR 76-A, str. 129), nema obaveze po članu 10. da se takav servis uspostavi, pod uslovom da se u istom cilju koriste neka druga sredstva.

101. Kad država odluči da formira javni emitterski servis, iz gore navedenih principa proizilazi da domaći zakoni i praksa moraju garantirati da sistem pruža pluralističku uslugu. Naročito kad su privatne stanice još uvijek preslabe da nude istinsku alternativu, a javna ili državna organizacija je, prema tome, jedini ili dominantni emiter u zemlji ili regiji, za ispravno funkcioniranje demokracije je neophodno da ta organizacija prenosi nepristrasne, nezavisne i balansirane vijesti, informacije i komentare, te da, dodatno, osigurava forum za javnu diskusiju, u kojem se može iskazati širok spektar stavova i mišljenja.

102. S tim u vezi, standardi vezani za javno emiterstvo, koji su države članice usaglasile putem Komiteta ministara Vijeća Evrope (vidi stavove 51-54. u gornjem tekstu), pružaju usmjerenje u pogledu pristupa koji bi trebalo imati u tumačenju člana 10. u ovom polju. Sud primjećuje da u “Rezoluciji br. 1. o budućnosti javnog emitterskog servisa” (1994), države učesnice prihvataju obavezu “da garantiraju nezavisnost javnih emitterskih servisa od političkog i ekonomskog miješanja”. Nadalje, u Prilogu uz Preporuku br. R(96)10 pod naslovom “Grancija nezavisnosti javnog emitterskog servisa” (1996), Komitet ministara je usvojio određeni broj detaljnih smjernica kojima je cilj da se osigura nezavisnost javnih emitera. Tu spada i preporuka da “zakonski okvir koji uređuje organizacije javnog emitterskog servisa treba jasno da propisuje njihovu uređivačku nezavisnost i institucionalnu autonomiju”, uz naročito pozivanje na nekoliko ključnih područja aktivnosti, uključujući uređivanje i predstavljanje programa vijesti i aktuelnosti, te odabir, zapošljavanje i menadžment osoblja. Smjernice naglašavaju i da pravila koja uređuju status i imenovanje članova upravnih odbora i nadzornih tijela javnih servisa trebaju biti definirana na način kojim se izbjegava bilo kakav rizik političkog ili drugog miješanja. Predviđaju i sljedeće:

“Zakonski okvir koji uređuje organizacije javnog emitterskog servisa bi trebao jasno propisivati da one osiguravaju da se programi vijesti pravično predstavljaju činjenice i događaje, te potiču slobodno formiranje mišljenja.

Slučajevi kad organizacije javnog emitterskog servisa mogu biti prisiljene da emitiraju zvanične poruke, deklaracije i saopćenja, ili da izvještavaju o radnjama ili odlukama javnih vlasti, ili da prostor u eteru daju takvim vlastima, trebali bi biti ograničeni na izuzetne okolnosti jasno određene u zakonima ili propisima. ...”

I na kraju, u Prilogu uz Preporuku Rec(2000)23 pod naslovom “Nezavisnost i funkcije regulatornih vlasti u sektoru emiterstva”, Komitet ministara ponovo je naglasio značaj toga da države usvoje pravila koja pokrivaju članstvo i funkcioniranje takvih regulatornih tijela, tako da se zaštite od političkog miješanja i utjecaja.

(b) Da li je u konkretnom predmetu došlo do miješanja u pravo podnosilaca na slobodu izražavanja

103. Podnosioci, koji su u vremenskom periodu koji se razmatra svi bili zaposleni na TRM-u kao novinari, urednici ili producenti, žalili su se na ograničavanje slobode izražavanja. Sud podsjeća da, pod uslovima datim članom 10, stav 2, novinari imaju pravo da daju informacije. Zaštita člana 10. uključuje zaposlene novinare i druge uposlenike u medijima. Zaposleni novinar može tvrditi da je direktno pogođen općim pravilom ili politikom rada koje primjenjuje njegov poslodavac, a koje ograničavaju novinarsku slobodu (vidi *Purcell i drugi protiv Irske*, br. 15404/89, odluka Komisije od 16. 4. 1991, DR 70, str. 262). Sankcija ili druga mjera koju poslodavac poduzme protiv zaposlenog novinara može predstavljati miješanje u slobodu izražavanja (vidi *Fuentes Bobo*, navod gore, stav 38).

104. Podnosioci navode da je više rukovodstvo TRM-a od njih tražilo da se povinuju politici izbjegavanja tema koje su se smatrale neugodnim ili štetnim po Vladu. Sud smatra da je u tom smislu značajno da Vlada nije odgovorila na konkretne primjere koje su naveli podnosioci, primjere programa ili dijelova programa koje je više rukovodstvo TRM-a navodno odbilo da emitira zbog njihove teme i sadržaja (vidi stavove 24-25. u gornjem tekstu). Uz to, upečatljivo je to što ACC-ov izvještaj od 29. 4. 2002. (vidi stav 41. u gornjem tekstu), koji je Vlada prihvatila, zaključuje da je politika TRM-a u to vrijeme bila da zabranjuje upotrebu određenih riječi i fraza, naročito riječi vezanih za zajedničku kulturu i jezik Rumunije i Moldavije, te za kršenja ljudskih prava koja su se dešavala u sovjetskom periodu. Lista ovakve prirode, koja sadrži riječi i teme koje novinar i drugi pojedinci koji se pojavljuju na državnoj televiziji ne smiju pominjati, u svakom bi slučaju tražila jako obrazloženje da bi bila kompatibilna sa slobodom izražavanja, ali Vlada nije ponudila nikakav osnov za objašnjenje kako bi takvo ograničenje moglo biti kompatibilno sa zahtjevima člana 10. Uz to, u kontekstu tekuće debate u Moldaviji, o nacionalnom identitetu i geopolitičkom svrstavanju, Sud smatra da postoji snažan javni interes da se o takvim pitanjima otvoreno i detaljno razgovara na državnoj televiziji, te da se vrijeme u eteru daje svim suprotstavljenim gledištima.

105. Podnosioci navode i da se od njih tražilo da se povinuju TRM-ovoj politici davanja neproporcionalne količine vremena u eteru za izvještavanje o postupcima pripadnika vladajuće političke stranke, uz malo ili nimalo izvještavanja o postupcima ili stavovima opozicionih stranaka. U vezi s tim, Sud smatra da stav 18. Priloga uz Preporuku Komiteta ministara

Rec(2000)23 kaže da je suštinska funkcija regulatornih tijela da prate da li emiteri poštuju svoje zakonske obaveze, a član 13(1) Zakona br. 1320-XV traži da Posmatračko vijeće vrši monitoring u pogledu TRM-a (vidi stavove 53. i 65. u gornjem tekstu). Iz informacija predloženih Sudu se, pak, ne vidi da je takav monitoring obavljen. U odsustvu pouzdanih dokaza o suprotnom, shodno tome, Sud smatra da su podaci koje je sakupio IJC značajni (vidi stav 77. u gornjem tekstu). Tu se pokazuje konzistentna shema tokom 2004. i 2005, nespominjanja političke opozicije i velikog omjera vijesti posvećenih Predsjedniku i Vladi. Brojke koje nudi IJC potkrijepljene su generalnim opservacijama i komentarima predstavnika Vijeća Evrope, OSCE-a i organizacije Article 19 (vidi stavove 72-78. u gornjem tekstu).

106. Na osnovu dokaza koji su mu predloženi, shodno tome, Sud zaključuje da je u relevantnom periodu u televizijskim vijestima i drugim programima TRM-a bilo dosta pristrasnosti ka izvještavanju o aktivnostima Predsjednika i Vlade, uz nedovoljno prilika da predstavnici opozicije ostvare pristup televiziji i iskažu svoje stavove. Uz to, Sud smatra da postoje dokazi o politici ograničavanja diskusije ili pominjanja određenih tema jer su se smatrale politički osjetljivim, ili su se loše odražavale na Vladu. Podnosioci, kao novinari, urednici i producenti televizijske stanice TRM, morali su biti pogođeni tim politikama. Stoga zaključuje da su podnosioci doživjeli kontinuirano miješanje u svoje pravo na slobodu izražavanja tokom cijelog razmatranog perioda.

(c) Pozitivna obaveza države po članu 10. u konkretnom predmetu

107. Kako je gore obrazloženo (stavovi 94-101), iz člana 10. proizilazi pozitivna obaveza. Država, kao najveći garant pluralizma, mora svojim zakonima i praksom osigurati da javnost, kroz radio i televiziju, ima pristup nepristrasnim i tačnim informacijama i spektru mišljenja i komentara koji, između, ostalog, odražavaju različitost političkih viđenja zemlje, te da novinari i drugi profesionalci koji rade u polju audiovizuelnih medija nisu spriječeni u davanju takvih informacija i komentara. Kad država odluči da stvoru javni emitterski sistem, domaći zakon i praksa moraju garantirati da taj sistem pruža pluralističku audiovizuelnu servisnu uslugu. U vezi s tim, standardi vezani za javni servis u emitiranju, koje su države ugovornice usaglasile kroz Komitet ministara Vijeća Evrope, daje usmjerenje u pogledu pristupa koji bi trebalo imati u tumačenju člana 10. u ovom polju.

108. Sud primjećuje da je, tokom najvećeg dijela razmatranog perioda, TRM bio jedina moldavska emitterska organizacija koja je proizvodila televizijske programe koji su se mogli gledati u cijeloj zemlji (vidi stav 8. u gornjem tekstu). Uz to, otprilike 60% stanovništva živjelo u ruralnim područjima, s nikakvim ili ograničenim pristupom satelitskoj televiziji ili, prema izjavi Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara, novinama (vidi stav 72. u gornjem tekstu). U takvim okolnostima, od vitalnog je značaja za

funkcioniranje demokracije u Moldaviji da TRM prenosi tačne i izbalansirane vijesti i informacije, te da njeni programi odražavaju cijeli spektar političkih mišljenja i debata u zemlji, a državne vlasti su pod jakom pozitivnom obavezom da uspostave uslove da omoguće da se to i desi.

109. Da bi se ispoštovala ta obaveza, neophodno je, kako je rečeno u gore pomenutim Smjernicama koje je izradio Komitet ministara, da se uspostavi zakonski okvir koji bi osigurao TRM-ovu nezavisnost od političkog miješanja i kontrole. Sud u tom pogledu primjećuje da Vladina Odluka br. 502 (1996), kojom je izmijenjen Statut TRM-a, predviđa, u skladu s Prilogom uz Preporuku Komiteta ministara br. R(96)10, da je TRM-ova "kreativna i uređivačka aktivnost ... zakonom zaštićena od miješanja javnih vlasti i pritiska političkih stranaka." (vidi stav 60. u gornjem tekstu). Međutim, zakon nije predvidio strukturu koja bi nezavisnost ove vrste učinila mogućom. Član 4. Odluke br. 502 predviđa: "Aktivnosti kompanije vodi država, kroz Vijeće za audiovizuelnu koordinaciju". To Vijeće (ACC) činilo je devet članova, tri koje je imenovao Parlament, tri Predsjednik Moldavije i tri Vlada, bez garancije da neće biti otpušteni. TRM-ov predsjednik, potpredsjednik i Upravni odbor imenovao je Parlament, na prijedlog ACC-a. U takvim okolnostima, u periodu od februara 2001. godine nadalje, kad je jedna politička stranka kontrolirala Parlament, Predsjedništvo i Vladu, domaći zakoni nisu davali garanciju političkog balansa u sastavu višeg menadžmenta i nadzornog tijela TRM-a, npr. uključanjem članova koje je imenovala politička opozicija, niti bilo kakvu garanciju zaštite od miješanja vladajuće političke stranke u proces donošenja odluka i funkcioniranje tih tijela.

110. Zakon br. 1320-XV nije dovoljno ispravio te probleme. Umjesto prvobitnog upravnog odbora stvorio je Posmatračko vijeće, odgovorno, između ostalog, za imenovanje višeg menadžmenta TRM-a i monitoring programa u pogledu tačnosti i objektivnosti. Međutim, kako g. Jakubowicz pokazuje u svojim analizama (vidi stavove 63, 64, i 69. u gornjem tekstu), pravila za imenovanje članova Posmatračkog vijeća nisu predviđala adekvante garancije zaštite od političke pristrasnosti. Sud dijeli takvo mišljenje. Naročito član 13(2) Zakona br. 1320-XV propisuje da samo jednog člana Posmatračkog vijeća treba da imenuje jedna od parlamenarnih opozicionih stranaka; nema nikakve garancije zaštite kojom bi se spriječilo da ostalih 14 članova budu imenovani kao lojalni vladajućoj stranci.

(d) Zaključak o poštivanju člana 10.

111. Shodno tome, može se rezimirati da, naročito u svjetlu monopola koji je, u suštini, TRM imao nad audiovizuelnim emitiranjem u Moldaviji, Sud zaključuje da državne vlasti nisu ispoštovale svoju pozitivnu obavezu. Zakonodavni okvir tokom cijelog razmatranog perioda bio je nedostatan, u smislu da nije davao dovoljne garancije zaštite od kontrole političkog

organa vlade nad TRM-ovim višim menadžmentom, a time i nad njegovom uređivačkom politikom. Takvi nedostaci nisu uklonjeni kad je Zakon br. 1320-XV usvojen i izmijenjen.

(e) Iscrpljenje domaćih lijekova

112. Sud zatim mora ispitati preliminarni prigovor Vlade u pogledu neiscrpljenja domaćih lijekova i navoda podnosilaca da je postojala administrativna praksa cenzure i političke kontrole u TRM-u (vidi stavove 81-82. u gornjem tekstu). Sud zaključuje da je, tokom razmatranog perioda, jedna stranka dominirala izvršnim i zakonodavnim organima države, te da domaći zakon nije predviđao adekvatne garancije zaštite od političkog miješanja i kontrole nad TRM-ovom uređivačkom politikom (vidi stavove 109-110. u gornjem tekstu). U takvim okolnostima, nesumnjivo je postojao povećan rizik administrativne prakse kakvu u svojim navodima opisuju podnosioci. Uz to, Sud smatra da su primjeri političke pristrasnosti i ograničenja u izvještavanju koje je utvrdio gore (vidi stavove 104-106.) dovoljni da potkrijepe zaključak da su, tokom razmatranog perioda, postojali shema ili sistem korištenja TRM-a za promociju politika vladajuće stranke, što predstavlja administrativnu praksu u smislu sudske prakse Suda (vidi stav 84. u gornjem tekstu). U takvim okolnostima, podnosioci su izuzeti od uobičajenog pravila kojim se traži iscrpljenje domaćih lijekova prije podnošenja predstavke ovom Sudu.

113. Nadalje, Sud primjećuje da domaći zakon nije predvidio bilo kakav mehanizam koji bi podnosiocima omogućio da pred domaćim sudovima ospore zakonodavstvo ili regulatorne administrativne akte Predsjednika ili Vlade po osnovu nekompatibilnosti s Konvencijom (vidi stav 55. u gornjem tekstu). Mada Ustavni sud jeste revidirao akte Predsjednika, Vlade i Parlamenta u pogledu ustavnosti, podnosiocima nije bilo moguće da se direktno obrate Ustavnom sudu. Kad su podnosioci pokrenuli postupak kojim se žale na navodnu nezakonitost procedure vraćanja na ranije radno mjesto, Žalbeni sud je njihovu žalbu odbacio, između ostalog, zato što nije bilo moguće osporavati zakonske odredbe (vidi stav 49. u gornjem tekstu). U takvim okolnostima, Sud nije uvjeren da su podnosioci imali pristup djelotvornom domaćem lijeku u pogledu centralnog dijela njihove pritužbe.

(f) Zaključak

114. Iz ovog proizilazi da Sud odbacuje preliminarni prigovor Vlade i utvrđuje kršenje člana 10. Konvencije.

III. PRIMJENA ČLANOVA 46. I 41. KONVENCIJE

115. Članovi 46. i 41. Konvencije predviđaju:

Član 46.

„1. Visoke strane ugovornice preuzimaju obavezu da se povinuju konačnoj presudi Suda u svakom predmetu u kome su stranke.

2. Konačna presuda Suda se dostavlja Komitetu ministara, koji nadgleda njeno izvršenje.”

Član 41.

„Kad Sud utvrdi kršenje Konvencije ili Protokola uz nju, a unutrašnje pravo visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo djelimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.”

116. Sud podsjeća da tamo gdje utvrdi kršenje, odgovorna država ima zakonsku obavezu po članu 46. Konvencije ne samo da plati datim strankama iznose koji budu dodijeljeni kao pravično zadovoljenje po članu 41, već i da odabere, uz nadzor Komiteta ministara, opće i/ili, ako je to primjereno, pojedinačne mjere koje će usvojiti u svoj domaći pravni poredak, da bi se okončalo kršenje koje je Sud utvrdio, te da se onoliko koliko je moguće preinače efekti tog kršenja. Odgovorna država ima slobodu da, pod nadzorom Komiteta ministara, odabere sredstvo kojim će izvršiti svoje zakonske obaveze po članu 46. Konvencije, pod uslovom da je to sredstvo kompatibilno sa zaključcima datim u presudi Suda (vidi *Scozzari i Giunta protiv Italije* [Veliko vijeće], br. 39221/98 i 41963/98, stav 249, ECHR 2000-VIII; *Brumărescu protiv Rumunije* (pravično zadovoljenje) [Veliko vijeće], br. 28342/95, stav 20, ECHR 2001-I; *Kauczor protiv Poljske*, br. 45219/06, stav 61, 3. 2. 2009.).

117. U konkretnom predmetu, Sud podsjeća da je utvrdio kršenje člana 10. koje proizilazi, između ostalog, iz nedostataka TRM-ovog zakonodavnog okvira. Smatra da je odgovorna državam pod zakonskom obavezom po članu 46. da poduzme, što je moguće prije, opće mjere kojima će se ispraviti situacija koja je stvorila kršenje člana 10. U svjetlu nedostataka koje je Sud utvrdio, takve opće mjere bi trebale uključiti reformu zakonodavstva, da se osigura da zakonodavni okvir poštuje zahtjeve člana 10. i uzima u obzir Preporuku Komiteta ministara br. R(96)10 (vidi stav 52. u gornjem tekstu) i preporuke g. Jakubowicza (vidi stavove 63-69. u gornjem tekstu).

118. Sud smatra da pitanje pravičnog zadovoljenja po članu 41. još nije spremno za odluku. Shodno tome, neophodno je to pitanje odložiti i odrediti dalju proceduru, uz to da se uzme mogućnost da stranke dođu do sporazuma (Pravilo 75, stav 4, Pravila Suda).

IZ OVIH RAZLOGA, SUD JEDNOGLASNO

1. *odbacuje* preliminarni prigovor Vlade;
2. *zaključuje* da je došlo do kršenja člana 10. Konvencije;
3. *zaključuje* da pitanje primjene člana 41. još nije spremno za odluku, te shodno tome,
 - (a) *odlaže* dato pitanje u cjelini;
 - (b) *poziva* Vladu i podnositelje da, u roku od tri mjeseca od datuma kad ova presuda postane konačna u skladu s članom 44, stav 2. Konvencije, dostave svoje pismene opservacije po tom pitanju, i naročito da Sud obavijeste o svakom sporazumu do kojeg eventualno dođu;
 - (c) *odlaže* dalji postupak i *delegira* Predsjedniku Vijeća ovlaštenje da taj postupak zakaže, ako se za tim ukaže potreba.

Izrađeno na engleskom jeziku i pismeno dostavljeno na dan 17. 9. 2007. godine, u skladu s pravilom 77, stavovi 2. i 3. Pravila Suda.

Lawrence Early
Sekretar

Nicolas Bratza
Predsjednik

© Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2012.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod naručen je uz podršku Zakladnog fonda za ljudska prava Vijeća Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nije obavezujući po Sud, niti Sud preuzima bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Može se preuzeti iz HUDOC-a, baze podataka Evropskog suda za ljudska prava (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz bilo koje druge baze podataka s kojom ga je Sud podijelio. Može se reproducirati u nekomercijalne svrhe, pod uslovom da se navede puni naziv predmeta, zajedno s gore navedenom naznakom autorskih prava i pozivanjem na Zakladni fond za ljudska prava. Ako će se ijedan dio ovog prevoda koristiti u komercijalne svrhe, molimo obratite se na publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustsfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int